

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Justinos Palukaitytės,

V kurso, baudžiamosios justicijos

Studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Latentinis ir registruotas su nelegalių narkotikų vartojimu susijęs
nusikalstamas elgesys Lietuvoje**

**Latent and registered criminal behaviour related to the use of illegal
drugs in Lithuania**

Darbo vadovas: prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Recenzentas: lekt. Vidas Kilinskas

Vilnius,

2023

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas latentinis ir registruotas, su nelegalių narkotikų vartojimu susijęs, nusikalstamas elgesys Lietuvoje. Atskiras dėmesys skiriamas su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio teorinių aspektų aptarimui, aptariamas latentinio nusikalstamumo prielaidos ir nusikalstamo elgesio bei latentiško santykis. Darbe analizuojami Lietuvos registruoto ir latentinio nusikalstamumo, susijusio su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, statistiniai duomenys, atskleidžiant šių nusikalstamų veikų latentiško mastą. Pabaigoje atkreipiamas dėmesys į nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, aktualijas Lietuvoje, aptariant teismų praktikoje kylančius probleminius aspektus bei dekriminalizavimo aspektus.

Pagrindiniai žodžiai: latentinis nusikalstamumas, registruotas nusikalstamumas, nusikalstamas elgesys, narkotikų vartojimas, nelegalūs narkotikai, Lietuva.

This paper analyses latent and registered criminal behaviour related to the use of illegal drugs in Lithuania. Particular attention is paid to the discussion of the theoretical aspects of criminal behaviour related to drug use, the assumption of latent criminality and the relationship between criminal behaviour and latency. The work analyses the statistical data of Lithuanian registered and latent crime related to the possession of narcotic substances, revealing the extent of the latent nature of these criminal acts. At the end, attention is drawn to the current issues of criminal behaviour related to drug use in Lithuania, discussing the problematic aspects arising in judicial practice and aspects of decriminalization.

Keywords: latent crime, registered crime, criminal behaviour, drug use, illegal drugs, Lithuania.

Turinys

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	2
IŽANGA	3
1. SU NARKOTIKŲ VARTOJIMU SUSIJUSIO NUSIKALSTAMO ELGESIO ASPEKTAI	6
1.1. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata	6
1.2. Narkotikų vartojimą lemiantys veiksniai ir padariniai	9
1.3. Su narkotikų vartojimų susijusio nusikalstamo elgesio sampratos (definicijos) apibrėžties problema	10
2. LATENTINIO NUSIKALSTAMUMO PRIELAIDOS	14
2.1. Latentinio nusikalstamumo samprata	14
2.2. Latentinio nusikalstamumo rūšys	16
2.3. Nusikalstamų veikų latentškumą įtakojantys veiksniai	18
2.4. Registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis	22
3. REGISTRUOTO IR LATENTINIO NUSIKALSTAMUMO, SUSIJUSIO SU NARKOTIKŲ VARTOJIMU, TENDENCIJOS/ DINAMIKA LIETUVOJE	27
3.1. Registruoto nusikalstamumo tendencijos	27
3.2. Latentinio nusikalstamumo tendencijos	30
4. NUSIKALSTAMO ELGESIO, SUSIJUSIO SU NARKOTIKŲ VARTOJIMU, AKTUALIJOS LIETUVOJE	34
4.1. LR BK 259 str. ir LT BK 260 str. takoskyros problematika Lietuvos teismų praktikoje	34
4.2. LR BK 54 str. 3 d. taikymas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis byloje	40
4.3. Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis dekriminalizavimas	42
IŠVADOS	46
SIŪLYMAI	48
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	49
SANTRAUKA	58
SUMMARY	59

Santrumpų sąrašas

JTO - Jungtinių Tautų Organizacija

LAT - Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

LR – Lietuvos Respublika

LR ANK – Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas

LR BK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas

Ižanga

Temos aktualumas. Nusikalstamumas yra laikomas visuomenei ir valstybei neigiamą poveikį sukeliančiu reiškiniu. Nusikalstamumo problemos sprendimas grįstas prevencinių programų, tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu, įgyvendinimu. Registruoto nusikalstamumo rodikliai yra būtinas kiekvienos šiuolaikinės valstybės statistinių duomenų elementas, kuris yra laikoma svarbia informacijos suteikimo priemone, formuojant ir tobulinant baudžiamąją politiką (Babachinaitė, 2012). Norint imtis veiksmingų nusikalstamumo paplitimą mažinančių prevencinių priemonių, būtinas tikslingas nusikalstamų veikų pobūdžio ir masto įvertinimas, tačiau dėl egzistuojančio latentinio nusikalstamumo, tai padaryti tampa sudėtinga. Latentinio nusikalstamumo paplitimo atskleidimas leidžia nubrėžti takoskyrą tarp užregistruotų nusikalstamų veikų ir nusikalstamo elgesio tikrovėje (Sakalauskas ir kt., 2011).

Nusikalstamų veikų latentiskumą lemia įvairūs veiksniai, tačiau vienas pagrindinių yra išskiriamas nusikalstamos veikos pobūdis. Šiuo atžvilgiu išskirtiniu analizės objektu tampa su narkotikų vartojimu susijusių nusikalstamų veikų pobūdis bei narkotikų vartojimo santykis su nusikalstamu elgesiu. Šio pobūdžio nusikalstamos veikos išskirtinės tuo, kad su narkotikų vartojimų susijusios nusikalstamos veikos pasižymi išskirtinai aukštu latentiskumu. Pabrėžiama, kad nusikalstamos veikos pagrindu tampa pačio kaltininko veikimas, o nepranešti apie nusikalstamos veikos atlikimą motyvuoja noras išvengti baudžiamosios atsakomybės.

Išsamesnis supratimas apie narkotikų vartojimo ir nusikaltimų santykių pobūdį yra labai svarbus kuriant politikos atsakymus, kuriais grindžiami sprendimai, kaip geriausiai įsikišti, kad būtų nutrauktas kelias nuo nusikaltimo pradžios iki narkotikų vartojimo pradžios, ir atvirkščiai (Pierce *et al.*, 2017). Su narkotikų vartojimu susijęs nusikalstamas elgesys sudėtingas tuo, kad narkotikų vartojimas gali tapti priežastimi kilti nusikalstamam asmens elgesiui, ir atvirkščiai – nusikalstamas elgesys yra priežastis narkotikų vartojimo. Šių nusikalstamų veikų latentiskumo mastas Lietuvoje yra didelis, kadangi kriminalizavus disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, neturint tikslo jų parduoti ar platinti, asmenys, kurie yra nusikalstamos veikos dalyviai nepraneša teisėsaugos institucijoms apie nusikalstamas veikas dėl siekio išvengti baudžiamosios atsakomybės. Lietuvoje apie trečdalis visų registruotų nusikalstamų veikų yra kvalifikuojamos pagal LR BK 259 str., kai asmeniui taikoma baudžiamoji atsakomybė už disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui. Toks latentiskumo mastas iškraipo realią nusikalstamo elgesio situaciją Lietuvoje, todėl baudžiamosios politikos

formavimas susiduria su nesprendžiamais ir ilgą laiką trunkančiais iššūkiais. Stebimi bandymai dekriminalizuoti kanapių vartojimą ir laikymą Lietuvoje kol kas lieka tik diskusijų objektu. Lietuvoje stebimas neveiksmingas baudžiamosios atsakomybės taikymas už disponavimą nedideliu kiekiu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui, lėmęs registruoto nusikalstamumo masto didėjimą, su žala visuomenei susijusių rodiklių prastėjimą, todėl kriminalizavimas laikomas neproporcinga priemone, siekiant baudžiamosios politikos suderinimo su prevenciniais tikslais (Varkalys, 2019). Latentinio ir registruoto su nelegalių narkotikų vartojimu susijusio elgesio tematika yra labai plati, todėl šiame darbe pasirinkta vertinti tik šiuo metu Lietuvai aktualiausius aspektus: disponavimo narkotinėmis medžiagomis tikslo nustatymo problemos; Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LR BK) 54 str. 3 dalies taikymas ir disponavimo nedideliu kiekiu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis savo reikmėms dekriminalizavimas.

Tyrimo problema. Narkotikų vartojimo ir nusikalstamumo ryšys yra kur kas sudėtingesnis nei nurodoma formuojant, kovos su narkotinių medžiagų vartojimu susijusiomis nusikalstamomis veikomis, programos (Pierce *et al.*, 2017). Esamos politinės ir teisinės priemonės yra nepakankamos kontroliuoti su narkotikais susijusių nusikalstamų veikų mastą, o pats nusikalstamų veikų pobūdis lemia didėjantį latentinį nusikalstamumą.

Darbo objektas. Latentinis ir registruotas su nelegalių narkotikų vartojimu susijęs nusikalstamas elgesys Lietuvoje.

Darbo tikslas. Išanalizuoti latentinį ir registruotą su nelegalių narkotikų vartojimu susijusį nusikalstamą elgesį Lietuvoje.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio aspektus;
2. Išnagrinėti latentinio nusikalstamumo prielaidas;
3. Nustatyti registruoto ir latentinio nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, tendencijas/ dinamiką Lietuvoje;
4. Vertinti su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio aktualijas Lietuvoje.

Darbo metodai:

Šiame magistro baigiamajame darbe buvo naudotasi keliais metodais: aprašomuoju bei sisteminės analizės, analitiniu kritiniu, loginiu bei lyginamuoju.

Darbo originalumas: Lietuvoje per pastaruosius penkerius metus nebuvo nagrinėtas registruotas ir latentinis nusikalstamumas bei jų santykis, susijęs su nelegalių narkotikų vartojimu. Šio magistrinio darbo originalumas pasižymi tuo, kad pagrindinis dėmesys sutelkiamas į vienos iš nusikalstamų veikos rūšių išsamią analizę, vertinant registruoto ir

latentinio nusikalstamumo paplitimą Lietuvoje nuo 2011 metų. Atskiras dėmesys skiriamas Lietuvos teismų praktikos apžvalgai ir probleminių aspektų išryškinimui, bei dekriminlizavimo klausimų aptarimui, kuris aktualus tiek praktiniu, tiek teoriniu lygmeniu.

Šaltiniai: Buvo panaudoti aktualiausi Lietuvos ir užsienio autorių darbai, kuriuose analizuojama su narkotinių medžiagų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio latentiskumo problematika. Galima išskirti kelis pagrindinius Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbus, kurių indėlis į šią tematiką, svarus. Vienas iš labiausiai paminėtinų Lietuvos mokslininkų yra G. Sakalauskas, kurio 2011 m. darbas reikšmingai formavo šio darbo analizės turinį ir keliamus klausimus bei panaudotus latentiskumo tyrimo metodus. Taip pat kitos autoriaus publikacijos reikšmingai prisidėjo prie disponavimo narkotinėmis medžiagomis klausimų analizės, suvokimo ir kritinio vertinimo. A. Kiškio ir G. Babachinaitės darbas reikšmingas apibrėžiant ir vertinant su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis susijusių nusikalstamų veikų latentiskumą. Užsienio autorių darbuose latentiskumas yra išsamiau analizuojama tema. Šiame darbe svarbios M. Pierce *et al.* (2017) ir M.S. El-Dakkak (2014) įžvalgos, kadangi autoriai nagrinėjo sąsajas tarp narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio. Taip pat reikėtų išskirti K.S. Williams (1994) darbą, kuriame autorius išsamiai analizavo priežastis, lemiančias nusikalstamų veikų latentiskumą. D. Dragone *et al.* (2017) aptarė dekriminlizavimo klausimus ir dekriminlizavimo galimą įtaką nusikalstamumo masto mažėjimui.

1. Su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio aspektai

Pasirinktos temos atskleidimui labai svarbu išsamiai nagrinėti ir susipažinti su pagrindinėmis sąvokomis. „Nelegalių narkotikų“ sąvokos naudojimas temos pavadinime motyvuoja domėtis, kas yra nelegalūs narkotikai ir kuo skiriasi narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurių sąvokos yra naudojamos baudžiamajame įstatyme. Taip pat svarbu apžvelgti narkotikų vartojimą lemiančius veiksnius ir pasekmes bei nusikalstamo elgesio ir narkotikų vartojimo sąsajas.

1.1. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata

Analizuojant sąvoką „nelegalūs narkotikai“ kyla tam tikras prieštaravimas, susijęs su narkotikų legalumo apibrėžtimi, todėl tikslinga išaiškinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratos turinį, siekiant paaiškinti šį prieštaravimą.

Narkotikų nelegalumas gali būti grindžiamas pateikiama narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikacija, kai vienos medžiagos sukelia žalingą poveikį asmens sveikatai dėl piktnaudžiavimo jomis, arba šių medžiagų vartojimas yra susijęs su sveikatos priežiūros tikslų įgyvendinimu. M. Lankauskas (2018) taip pat atkreipė dėmesį, kad Lietuvoje sąvoka „narkotikas“ dažnai sietinas tik su nelegaliomis medžiagomis, tačiau būtina sąvoką atskirti.

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (NTAKD) (2020) vartoja 3 skirtingas sąvokas, vertindami narkotikų ir narkomanijos paplitimą. Visu pirma reikia paminėti, kad narkotikai yra apibūdinami kaip „nuodinga, svaigi medžiaga, veikianti centrinę nervų sistemą, sukelianti narkomaniją“ (NTAKD, 2020, p. 7). Greta šios sąvokos yra vartojama narkotinių ir psichotropinių medžiagų samprata, kuri yra tokia pati, kaip ir LR narkotikų ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje: „narkotinės ir psichotropinės medžiagos - į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, 1998).

Teisės disciplinoje yra naudojamas narkotikų apibrėžimas, kuris atitinka narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratos turinį. ES teisės aktuose įtvirtintos sąvokos yra perkeltos ir taikomos Lietuvos nacionalinėje teisėje. Nelegalumas šiuo atveju susijęs su tam

tikrų narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrole bei sudarytais narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašais, kuriuose konkrečiai yra išskiriamos narkotinės ir psichotropinės medžiagos, už kurias gresia teisinė atsakomybė jų turėtojui.

Analizuojant narkotinių ir psichotropinių medžiagų sampratą bei paliečiant šios sampratos probleminius aspektus svarbu atsižvelgti, kad narkotinė ir psichotropinė medžiaga pagal ES teisės aktus yra kontroliuojama medžiaga, kuri nurodyta viename iš 3 narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolę užtikrinančių teisės dokumentų.

Vienas iš šių dokumentų - 1961 m. Bendrojoje narkotinių medžiagų konvencijoje yra nurodoma, kad narkotinių medžiagų terminas taikomas gamtinėms ir sintetinėms medžiagoms apibūdinti (Bendroji narkotinių medžiagų konvencija, 1961). Šioje konvencijoje įtvirtinta, kad narkotinėmis medžiagomis yra laikomos tos, kurios įtrauktos į I-ąjį ir II-ąjį sąrašą.

Taip pat svarbi ir 1971 m. psichotropinių medžiagų konvencija, kurioje nurodoma, kad „psichotropinė medžiaga – bet kuri natūrali ar sintetinė medžiaga ar bet kuri gamtinė medžiaga, įrašyta į I, II, III ar IV sąrašus“ (Psichotropinių medžiagų konvencija, 1971).

Svarbu pažymėti, kad Lietuva, būdama ES valstybe nare, visiškai integravo ES lygiu priimtas politines-teisines nuostatas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. 1988 m. Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau JTO) Konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta bei LR BK yra nurodomi tam tikri kriterijai, kuriuos atitinkanti medžiaga yra pripažįstama narkotiku:

- *Juridinis kriterijus* – medžiaga, kuri įtraukta į narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą;
- *Medicininis kriterijus* – medžiagos, veikiančios centrinę nervų sistemą, sukeliančios apsvaigimą bei priklausomybę nuo jų (Gutauskas, 2018);
- *Socialinis kriterijus* – paplitęs nemedicininis medžiagos vartojimas (Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta, 1988).

Priimta Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. lapkričio 15 d. direktyva (ES) 2017/2103, kuria, siekiant į termino „narkotikas“ apibrėžtį įtraukti naujų psichoaktyviųjų medžiagų, iš dalies keičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR ir kuria panaikinamas Tarybos sprendimas 2005/387/TVR, reikšminga tuo, kad į termino „narkotikas“ apibrėžtį įtrauktas naujų psichoaktyviųjų medžiagų terminas. Šios direktyvos nuostatos visiškai perkeltos ir įgyvendintos Lietuvoje. Priimti LR narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo straipsnių ir priedo pakeitimai (Lietuvos Respublikos

narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės..., 2021), kuriais įtraukiama nauja samprata – „nauja psichoaktyvioji medžiaga“. Šis pakeitimas reikšmingas tiek ES, tiek Lietuvos lygiu, kadangi NTAKD (2020) pabrėžė, jog iki šios sąvokos ir naujų psichoaktyvių medžiagų įtraukimo į kontroliuojamų medžiagų sąrašus, naujas psichoaktyvias medžiagas galima buvo vadinti legaliais narkotikais. Remiantis LR narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo 2 straipsnio 13 dalimi „nauja psichoaktyvioji medžiaga - grynios formos arba preparate esanti medžiaga, kuriai netaikoma nei 1961 m. Jungtinių Tautų bendroji narkotinių medžiagų konvencija su pakeitimais, padarytais 1972 m. protokolu, nei 1971 m. Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencija (toliau kartu – konvencijos), tačiau kuri gali kelti riziką sveikatai arba socialinę riziką, panašią į medžiagų, kurioms taikomos konvencijos, keliamą riziką“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, 1998).

Narkotikų legalumas grindžiamas tuo, kad patys narkotikai yra cheminė medžiaga, tačiau psichoaktyviosios medžiagos gali turėti tą patį poveikį asmeniui (Lankauskas, 2018). Didžiausia problema susijusi su tuo, kad naujos psichoaktyviosios medžiagos ar jų turintys preparatai yra kuriami greitai, todėl iki jos įtraukiamos į kontroliuojamų medžiagų sąrašus, šios medžiagos jau būna plačiai paplitusios. Antrasis svarbus aspektas – jos sėkmingai imituoja narkotikų apyvartoje esančių narkotinių ir psichotropinių medžiagų poveikį, o internetas yra laikomas viena iš pagrindinių jų įsigijimo platformų, ypač patraukli tarp jaunimo, kurie įsitikinę, jog naujos psichoaktyvios medžiagos yra saugesnės bei patrauklesnės.

NTAKD (2020) nurodo, jog į narkotikų sampratą įtraukus naujų psichoaktyvių medžiagų sampratą, atsiranda ir tokios vartojamos sąvokos kaip: sintetiniai opioidai, sintetiniai katinonai, sintetiniai kanabinoidai, amfetaminai, fenetilaminai, benzodiazepimai, pirovaleronai, fenidatai, triptaminai, piperazinai. Vis dėl to Europoje didžiausią rinkos dalį sudaro sintetiniai opioidai, sintetiniai katinonai ir sintetiniai kanabinoidai.

Apibendrinant galima teigti, kad narkotikai bei narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra vartojamos paraleliai. ES ir Lietuvos teisės aktuose pateikiamamas sąvokų išaiškinimas atskleidžia, kad nelegaliais narkotikais yra laikomos narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurios yra kontroliuojamos tarptautiniu mastu ir yra įtrauktos į 1961 m. JTO bendrąją narkotinių medžiagų konvenciją, 1971 m. JTO psichotropinių medžiagų konvenciją, taip pat bet kuri iš medžiagų, kuri įvardinta Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2017/2103 priede. Lietuvoje yra sudaryti trys narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai, kurie atitinka ES lygmeniu patvirtintus sąrašus. Greta

narkotikų sąvokos naudojama naujos psichoaktyviosios medžiagos samprata, kuri papildo „narkotikų“ apibrėžimą ir išplečią kontroliuojamų medžiagų sąrašą, atsižvelgiant į naujai kuriamus sintetinius preparatus, kurie turi tą patį arba panašų poveikį, kaip narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Naujos sąvokos įtraukimas atskleidžia, kad taikant teisinės priemonės, turės būti atsižvelgta į nuolat kintančią naujų psichoaktyviųjų medžiagų rinką ir sparčiai kuriamų preparatų operatyvų įtraukimą į kontroliuojamų medžiagų sąrašus, siekiant užtikrinti kuo veiksmingesnę kontrolę ir mažinant latentinio nusikalstamumo mastą.

1.2.Narkotikų vartojimą lemiantys veiksniai ir padariniai

2021-2025 m. ES kovos su narkotikais strategijoje nurodoma, kad „narkotikų vartojimas gali pakenkti ne tik vartotojų sveikatai ir padaryti socialinę žalą ne tik jiems, bet ir jų šeimai ir platesnei bendruomenei“ (ES kovos su narkotikais 2021-2025 m. strategija, 2020). Taip pat galima rasti požiūrių, kad „narkotinių medžiagų plitimas yra neigiamas socialinis reiškinys, susidedantis iš socialinių, teisinių, kriminologinių, ekonominių, biologinių ir ekologinių elementų, paliečiantis atitinkamas visuomenės gyvenimo sritis ir pasireiškiantis narkomanija bei visuma neteisėtų veikų“ (Rasimavičiūtė, 2016, p. 20). Mokslininkai netgi išvelgia narkotinių ir psichotropinių medžiagų disponavimo grėsmę tautų išlikimui, t.y. pabrėžiama, kad mažos tautos dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo keliamų pavojų gali net išnykti (Bulotaitė, 2002). Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pavojingumas ir grėsmė žmogaus sveikatai taip pat pabrėžiamas ir Narkotikų ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatyme: „dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai“ (Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas, 1998).

Narkotikų vartojimą skatinantys veiksniai neatsiejami nuo elgsenos požiūrio. Nurodoma, kad asmuo, pradėjęs vartoti narkotines medžiagas, su laiku pradeda toleruoti jų kiekį, todėl nebejausdamas šių medžiagų poveikio pradeda didinti suvartojamų medžiagų kiekį. Narkotinių medžiagų vartojimą labai skatina baimė patirti abstinencijos reakciją. Iki šiol šis veiksnys dažniausiai minimas skirtingų mokslininkų darbuose, tačiau E. Subata, L. Bulotaitė ir O. Grimalauskienė (2002) savo darbe pristato reikšmingus radinius, jog narkotinių medžiagų vartojimas gali būtų stimuliuojamas kaip ir įprastinių stimulų (maistas, pinigai ir kt.). Taip pat nurodoma, kad narkotikai yra vartojami siekiant patirti

vidinį pasitenkinimą, kuris ilgainiui gali daryti netiesioginį poveikį ir asmens elgsenai, bet kokią kainą gauti narkotinių medžiagų (Subata, Bulotaitė ir Grimalauskienė, 2002, p. 73).

Kiti užsienio autoriai atkreipia dėmesį į veiksnius, kurie susiję su socialinėmis-demografinėmis charakteristikomis. Pavyzdžiui, M. Mohammadnezhad, A. Thomas and R. Kabir (2020) nurodo, kad polinkis vartoti narkotikus glaudžiai susijęs su asmens amžiumi, t.y. jaunesni asmenys yra linkę tyrinėti ir išbandyti naujus dalykus, tarp jų ir narkotines medžiagas. Taip pat svarbūs ir tokie veiksniai, kaip lytis, genetika. Svarbus ir šeimos vaidmuo, kadangi nustatyta, jog asmenys, kurių šeimos nariai vartojo narkotines medžiagas, jiems kyla didesnė riziką pradėti vartoti. Tai taip pat gali daryti poveikį deviantinio elgesio atsiradimui.

1.3. Su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio sampratos (definicijos) apibrėžties problema

Narkotikų vartojimo santykis su nusikalstamumu yra dėmesio sulaukianti sritis, ypač šiuo metu kai narkotikų rinka plečiasi, didindama skirtingų preparatų pasiūlą ir paklausą. Vertinant narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio tarpusavio ryšį suvokiama, kad šis reiškinys yra sudėtingas, kadangi ne visais atvejais narkotikų vartojimas yra susijęs su nusikalstamu elgesiu, ir atvirkščiai – ne visas nusikalstamas elgesys susijęs su narkotikų vartojimu.

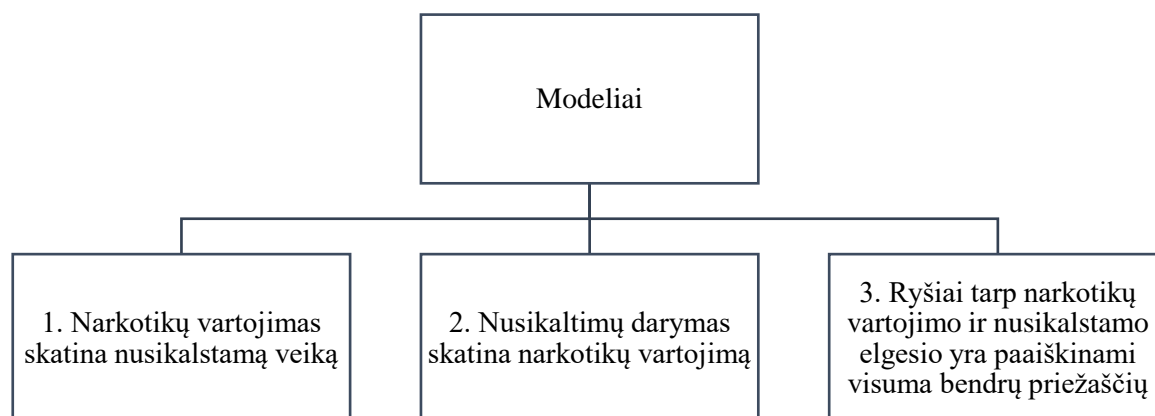
Nelegalių narkotikų vartojimas yra laikomas deviacinė (deviantinė) elgesio forma. Taigi, atsiranda nauja sąvoka, reikalaujanti kiek išsamesnio paaiškinimo. Deviacinis (deviantinis) elgesys dažnai šaltiniuose minimas kaip „nukrypstantis elgesys“ – asmens elgesys, neatitinkantis socialinio elgesio normų (Jukštaitė-Pačėsienė ir Sapežinskienė, 2016). Būtina pažymėti, kad narkotikų vartojimas ir nusikalstamumas yra atskiros deviantinio elgesio formos, tačiau šiame darbe jos nagrinėjamos paraleliai. L. Chen *et al.* (2018) deviantinį elgesį apibūdina kaip probleminį elgesį, kuris neatsiejamas nuo narkotinių medžiagų vartojimo. Pabrėžiama, kad toks elgesys ne tik gali būti susijęs su nusikalstamų veikų atlikimu, tačiau toks elgesys kelia grėsmę pačiam asmeniui bei visuomenės saugumui.

N. Malizia (2018) teigimu, žmogų nuo nusikalstamo elgesio gali sulaikyti vidinės ir išorinės jėgos. Autorės nuomone, vidinės jėgos kyla iš moralinių ir religinių įsitikinimų bei individualiai jaučiamo „teisinga/ neteisinga“ jausmo. Tuo tarpu išorinės jėgos gali būti siejamos su narkotikų vartojimo sukeltu poveikiu (Malizia, 2018). Taigi, pripažįstama, kad probleminis nusikalstamas elgesys yra veikiamas narkotinių medžiagų vartojimo ir jų

sukelto poveikio, tačiau galima pastebėti, kad viena iš svarbių sąlygų – poveikio laipsnio nustatymas, kuris rodo, kad vien tik narkotinių medžiagų vartojimo faktas negali būti siejamas su nusikalstamo elgesio kilimu. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras savo pranešime pažymėjo, kad daugelis nusikalstamas veikas atliekančių asmenų yra vartojantys narkotikus, tačiau ryšys tarp narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio nėra tiesioginis, todėl nustatant sąsajas tarp šių dviejų reiškinių, būtina išsamiau analizuoti teorines įžvalgas.

A. Kestenis dar 2002 m. nagrinėjo narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajas. Jo darbe buvo išskiriami ir aptariami trys konceptualūs modeliai, kuriais buvo bandoma paaiškinti narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio ryšius (1 pav.).

1 paveikslas. **Narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio ryšį nagrinėjantys modeliai**

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Kestenis, 2002, p. 109

Išskirti narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajas pagrindžiantys modeliai yra minimi ir užsienio autorių darbuose. M. Pierce *et al.* (2017) darbe šie modeliai išaiškinami pagal priežastinio ryšio pobūdį, todėl sąsajų vertinimo kontekstu svarbu apžvelgti šių modelių pagrindinius aspektus.

Išankstinis priežastinis ryšys, kuris atitinka A. Kestenio (2002) pristatomą pirmąjį modelį, pabrėžia, jog pats narkotikų vartojimas dėl būtinybės lemia asmens nusikalstamo elgesio atsiradimą. Pagrindinėmis šio ryšio atsiradimo priežastimis išskiriama būtinybė: 1) finansinių išteklių narkotikų įsigijimui gavimas (ekonominė būtinybė); 2) dėl vykstančių psichofarmacinių pokyčių, kuriuos sukelia narkotikų nurijimas (Pierce *et al.*, 2017). Ekonominė būtinybė kaip priežastis nusikalstamo elgesio kilimui yra įvardinama ir kitų užsienio mokslininkų darbuose. Nagrinėjant užsienio autorių darbe pateikiamas įžvalgas apie narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajas galima pastebėti, kad yra

sutinkama, jog egzistuoja glaudus ryšys tarp piktnaudžiavimo narkotikais ir nusikalstamo elgesio. Narkotikų įsigijimo poreikis dažniausiai skatina asmenis įvykdyti nusikalstamą veiką (Rafaiee, Olyae and Sargolzaiee, 2013).

Vis dėl to psichofarmacinės savybės yra laikomos ne ką mažesnę poveikį darančiomis nusikalstamo elgesio pasireiškimui. Pabrėžiama, kad tikriausiai vienas iš dažniausiai pasitaikančių visuomenėje požiūrių tai, kad narkotikų vartojimas yra motyvuojuantis ir skatinantis nusikalstamą veiką veiksnys. A. Kestenis (2002, p. 110) nurodė, kad „nusikalstamą elgesį gali skatinti pačių narkotikų psichofarmacinės savybės, kylanti ekonominė motyvacija arba „sisteminis smurtas“. Narkotikų psichofarmacinės savybės yra siejamos su narkotikų intoksikacijos padariniais asmens psichikai ir tuo kylančiu nusikalstamu elgesiu. E. Subata ir A. Malinauskaitė (2009) pabrėžė, kad priklausomybė nuo opioidų pasireiškia sunkiai valdomu elgesiu, tiek vartojimo pradžioje, tiek eigoje, tiek pabaigoje. Dėmesys atkreipiamas ir į abstinencijos būseną.

Atsižvelgiant į 1 paveiksle išskiriamus modelius galima pastebėti, kada antrasis modelis yra pagrįstas *atvirkštiniu priežastiniu ryšiu*, t.y. išitraukimas į nusikalstamumą sukelia narkotikų vartojimą. Šis ryšio egzistavimas grindžiamas tuo, kad dalyvaujant nusikalstamų veikų atlikime, asmens vartojimo galimybės didėja (Pierce *et al.*, 2017).

Trečiasis narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajas pagrindžiantis modelis – *narkotikų vartojimo ir nusikalstamos elgsenos lygiagretumas* vienas kito atžvilgiu. Vadovaujantis šiuo modeliu - nusikalstamumui ir narkotikų vartojimui yra bendros priežastys, todėl tiesioginio priežastinio ryšio nėra (Pierce *et al.*, 2017).

Idomu tai, kad M.S. El-Dakkak (2014) pabrėžia, kad net ir mažais kiekiais vartojamos narkotinės medžiagos žmoguje pažadina „paslėptą“ nusikalstamą polinkį. Autorius atskirą dėmesį skyrė narkotikų vartojimui ir nusikalstamo elgesio sąsajų nustatymui. Išskirtos narkotinių medžiagų rūšys ir galimas jų poveikis vartojančiojo elgsenai, reikšmingai papildė kitų autorių išvalgas, todėl tikslinga trumpai apžvelgti nustatytas sąsajas pagal išskirtas narkotikų poveikio elgsenai rūšis (2 pav.).

2 paveikslas. Vartojamų narkotikų rūšių poveikio žmogaus elgsenai rūšys

Kokainas, kanapės (hašišas)	<ul style="list-style-type: none">• Įniršis• Polinkis į smurtą• Polinkis į žmogžudystę (-es)
Kitos narkotinės medžiagos (heorinas, opiatai)	<ul style="list-style-type: none">• Kyla bendra abejingumo būseną• Susilpnėja protiniai gebėjimai, adekvatus mąstymas• Fiziologiškai nepakeliamas narkotinių medžiagų poreikis sukelia psichikos sumišimą• Narkotinių medžiagų poreikis sukelia pinigų troškimą, kuris gali peraugti net į žmogžudystę, kad atsirastų galimybė įsigyti narkotikų

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis: El-Dakkak, 2014, p. 52

Atsižvelgiant į 2 paveiksle pristatomas narkotinių medžiagų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajas galima pastebėti, kad pagrindžiamas Kestenio ir Pierce pirmojo modelio veikimas, t.y. narkotinių medžiagų vartojimas, darantis poveikį žmogaus nusikalstamos elgsenos kilimui. Nors narkotikų vartojimu yra siekiama pateisinti nusikalstamo elgesio pasireiškimą, tačiau svarbu suprasti, kad priklausomybė nuo narkotikų nesmurtinių nusikaltėlių nepaverčia smurtiniais, tačiau intensyvėja nusikalstamų veikų dažnis. Pagal pateikiamas įžvalgas galima pastebėti, kad mokslininkai neneigia narkotikų vartojimo ir nusikalstamų veikų sąsajų, tačiau vertindami nusikalstamą elgesį pabrėžia, kad narkotikų vartojimas labiau susijęs su nusikalstamų veikų atlikimo dažnumu (Nordstrom and Dackis, 2011). Dažnį galima sieti su tuo, kad turintys priklausomybę asmenys, siekiantys patenkinti savo narkotikų vartojimo poreikį, imasi visų įmanomų priemonių tai padaryti, o dažniausiai tai tampa nusikalstamos veikos atlikimo motyvu.

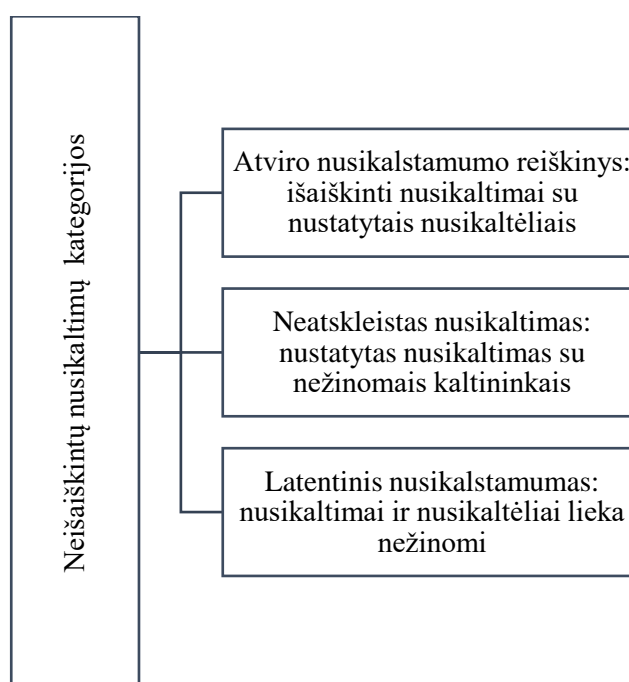
2. Latentinio nusikalstamumo prielaidos

2.1. Latentinio nusikalstamumo samprata

Latentinio nusikalstamumo sampratos vieningo apibrėžimo moksliniuose šaltiniuose nėra pateikiama, todėl apibrėžti latentinio nusikalstamumo samprata yra sudėtinga. Kai kurie mokslininkai pateikia abstrakčius apibrėžimus, kuriuose galima identifikuoti esminius latentiniam nusikalstamumui būdingus požymius. R.M. Akuatev *et al.* (2017) taip pat pabrėžia, kad nėra vieningo požiūrio į latentinį nusikalstamumą ir jo apibrėžtumą, kuriame būtų atsižvelgiama ne tik į teorinius, bet ir į praktinius kovos su latentiniu nusikalstamumu aspektus.

Pirmiausia galima pažymėti, kad latentiniai nusikaltimai yra kriminologijos reiškinys, kuriam atskirą dėmesį skiria nemažai užsienio autorių. Latentinio nusikalstamumo egzistavimu pirmasis susidomėjo A. Quetelet, todėl siekiant išsiaiškinti, kuo bendriausia prasme išsiskiria latentiniai nusikaltimai, galima trumpai apžvelgti pateikiama nusikaltimų skirstymą į kategorijas (3 pav.).

3 paveikslas. Nusikaltimų kategorijos

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Kleyenov, 2017, p. 2

Latentinio nusikalstamumo požymiai yra apibrėžiami ir kitų mokslininkų darbuose, pabrėžiant nežinomumą apie nusikaltimus, kaip esminį skiriamąjį bruožą. Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje (2007, p. 559) nurodoma, kad latentinis yra kilęs iš lotyniško žodžio „latens“, kuris reiškia nepastebėtas, nepastebimas.

G. Babachinaitė ir kt. (2009, p. 9) latentinį nusikalstamumą apibrėžia, kaip „faktiškai padarytų, tačiau nepatekusių į apskaitą, ar neužregistruotų arba neatskleistų nusikaltimų (nusikalstamų veikų) visumos raiškos procesai“.

Kriminologijos kontekstu R.M. Akuatev *et al.* (2017) suformuodami latentinio nusikalstamumo apibrėžimą atsižvelgė į būtinybę įgyvendinti vieną iš pagrindinių baudžiamosios teisės principų – kalto padarius nusikaltimą asmens baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumą. Pabrėžiama, kad latentinis nusikalstamumas, žvelgiant per šio principo įgyvendinimo prizmę, įgauna aiškiai išreikštą praktinį aspektą, dėl tokių tradicinių latentiškumo požymių, kaip nenustatytas ir nepastebėtas nusikaltimų pobūdis, ir ne mažiau svarbus, naujas – neatskleistas bruožas (neišsamus atskleidimas).

N.K. Abdramanova, Z.T. Abdukamirova ir Y.O. Alaukhanov (2020) nagrinėdami ekonominių nusikaltimų latentškumą pažymėjo, kad latentiniai nusikaltimai – paslėpti ir neregistruoti nusikaltimai, kuriais kėsiamasi į vartotojų, partnerių, konkurentų ir valstybės turtinius bei kitus interesus.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas (2006) pažymėjo, kad latentinis nusikalstamumas gali būti apibūdinamas kaip „nusikaltimų, neregistruotų oficialiose socialinės kontrolės institucijose, t. y. policijoje ir teismuose, procentas arba skaičius“ (Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė..., 2006). G. Babachinaitė ir kt. (2019) apibendrinami skirtingų mokslininkų išvalgas latentinio nusikalstamumo tematika identifiko, jog vyrauja du lygiagretūs požiūriai į latentinio nusikalstamumo sampratos turinį:

- „faktiškai padarytų, tačiau nepatekusių į valstybinę nusikalstamumo apskaitą;
- faktiškai padarytų, bet neužregistruotų nusikaltimų ir užregistruotų, bet neatskleistų nusikalstamumo raiškos procesas“ (Babachinaitė ir kt., 2009, p. 10).

S. Kuklianskio ir F. Kukliansky (2005) teigimu, latentškumas yra nusikalstamumo rodiklis ir viena didžiausių kriminologijos problemų. Problemiškumas susijęs su tuo, kad nusikaltimai yra paslėpti, todėl atskleisti realiuosius nusikalstamumo parametrus tampa sudėtinga. Šio parametro neatskleidimas taip pat gali daryti poveikį efektyvių kontrolės ir prevencinių priemonių panaudojimui. A. Acus ir L. Beteika (2016) papildė autorių požiūrį teigdami, kad latentinis nusikalstamumas yra sisteminė silpnoji oficialiosios nusikalstamumo statistikos vieta, kadangi daugelis nusikalstamų veikų nepatenka į teisėsaugos akiratį, todėl nėra oficialiai užregistruojamos. Šio reiškinio egzistavimas lemia sudėtinga nusikalstamumo vertinimą, kuris realiai gali skirtis net 10 kartų nuo oficialios statistikos (Acus ir Bateika, 2016).

M. Kleymentov (2017) teigimu, latentinis nusikalstamumas pasižymi kitokiu informacijos pobūdžiu. Šiuo atveju atkreipiamas dėmesys į informacijos neapibrėžtumą, su kuriuo susiduria teisėsaugos institucijos. Autorius bando atskirti neišaiškintus nusikaltimus nuo latentinio nusikalstamumo. Įdomu tai, kad neišaiškinti nusikaltimai yra laikomi panašiais į latentinius dėl jų padarinių visuomenei.

Apibendrinant latentinio nusikalstamumo sampratą galima teigti, kad latentinis nusikalstamumas yra sietinas su nusikalstamomis veikomis, apie kurias nėra pranešama teisėsaugos institucijoms, todėl šios nusikalstamos veikos nepatenka į nusikalstamumo parametrus.

2.2. Latentinio nusikalstamumo rūšys

Siekiant aptarti latentinio nusikalstamumo rūšis, svarbus G. Sakalausko ir kt. (2011) darbas, kuriame autoriai pagrindinį dėmesį skyrė latentiniam nusikalstamumui ir su tuo susijusių aspektų analizei. Autoriai latentinio nusikalstamumo rūšis išskyrė remdamiesi nusikaltimų neįtraukimo į oficialią statistiką priežastimis. Skiriamos 4 pagrindinės latentinio nusikalstamumo rūšys: natūralus, ribinis, dirbtinis, dvigubas arba absoliutus (Sakalauskas ir kt., 2011, p. 48). Vis dėl to A. Kiškis ir G. Babachinaitė (2010) išskiria tik tris: natūralų, dirbtinį ir ribinį. Galima kiek išsamiau aptarti šias rūšis, remiantis autorių įžvalgomis, kad būtų galima identifikuoti pagrindinius skirtumus.

Natūralaus latentinio nusikalstamumo atvejai yra tie, kai pats nusikalstamumo faktas nėra žinomas teisėsaugos institucijoms, arba kai nusikalstamumo faktas yra žinomas, tačiau dėl baudžiamosios registracijos sistemos netobulumo nebuvo registruotas (Babachinaitė ir kt., 2009). A. Kiškio ir G. Babachinaitės (2010) darbe kiek išsamiau aiškinamas natūralus latentiškumas, pabrėžiant, kad natūralus latentiškumas apima „padarytus nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus bei juos padariusius asmenis, apie kuriuos nebuvo pranešta ir kurių nežino teisėsaugos institucijos“ (p. 136). Galima pastebėti, kad skirtinguose šaltiniuose požiūris į tai, kas yra natūralus latentiškumas, sutampa.

Ribinis latentiškumas yra apibrėžiamas kaip visuma atvejų, kai policijai yra žinomos nusikalstamos veikos, tačiau jos nėra registruojamos dėl klaidos, kuri padaryta vertinant veiką (Sakalauskas ir kt., 2011). A. Kiškio ir G. Babachinaitės (2010) nurodoma, kad ribinis latentiškumas apima tuos nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, kurie galėjo net būti formaliai pradėti tirti, tačiau jų neįregistravimas sietinas su neatsakingumu arba klaidingos šių nusikaltimų kvalifikacijos.

Dirbtinis latentškumas yra kai policija tyčia neregistruoja dalies jai žinomų atvejų, kurių visuma ir vadinama dirbtiniu latentškumu (Sakalauskas ir kt., 2009, p. 48). Praktikoje šios rūšies latentškumo pavyzdžiu gali tapti atvejai, kai pavojingi nusikaltimai yra registruojami kaip mažiau pavojingi, o A. Kiškio ir G. Babachinaitės (2010, p. 136) darbe dirbtinis latentškumas dar yra apibūdinamas kaip struktūrinis latentškumas.

Atsižvelgiant į tai, svarbu tampa trumpai apžvelgti nusikalstamų veikų registravimo tvarką Lietuvoje, atskleidžiant, koku pagrindu nusikalstamos veikos gali būti neregistruojamos. Nusikalstamų veikų pagrindinių statistinių rodiklių formavimo taisyklės buvo patvirtintos dar 2007 m.. Taisyklių 7 punkte išaiškinta, kad užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus rodiklį sudaro nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, per atskaitinį laikotarpį užregistruoti registre (Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. 1V-335). Pateikiant šios sąvokos išaiškinimą pristatomas ir nusikalstamų veikų sąrašas, kuris nėra įtraukiamas į minėtą rodiklį. Viena iš neįtraukimo priežasčių - **jei atskaitiniu laikotarpiu prokuroras priėmė nutarimą ikiteisminį tyrimą nutraukti**, remiantis Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 3 straipsnio „Aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas“ šiais 1 dalies punktais:

- „jeigu nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių;
- jeigu nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo arba prokuroro reikalavimo pradėti procesą tais atvejais, kai procesas gali būti pradėtas tik pagal nukentėjusiojo skundą ar jo teisėto atstovo pareiškimą arba prokuroro reikalavimą;
- asmeniui, kuriam įsiteisėjo teismo nuosprendis dėl to paties kaltinimo arba teismo nutartis ar prokuroro nutarimas nutraukti procesą tuo pačiu pagrindu;
- asmeniui, kurį atsisakyta persekioti baudžiamąja tvarka Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo prevencijos įstatymo nustatytais pagrindais“ (LR BPK 3 straipsnis 1 dalis).

Prokuroras taip pat ikiteisminį tyrimą gali nutraukti pagal BPK 417 straipsnio 1 dalį, kuriame numatoma, kad jeigu „įtariamojo veika turi nusikalstamų veikų, dėl kurių baudžiamasis procesas vyksta pagal privataus kaltinimo bylų proceso taisykles, požymių, tyrimą atliekantis pareigūnas išaiškina nukentėjusiajam šio teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka“ (Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančiauskienė, 2011, p. 176).

Nusikalstamų veikų pagrindinių statistinių rodiklių formavimo taisyklių 8 punkto 2 dalyje nurodoma, kad nusikalstamos veikos gali būti neįregistruojamos **jei ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtino prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą remiantis BPK 212 straipsnio 4 punktu**, kuris išdėstomas taip: „kai remiantis Lietuvos Respublikos

baudžiamojo kodekso 37 straipsniu pripažįstama, kad nusikalstama veika yra mažareikšmė“ (LR BPK 212 straipsnis 4 dalis).

Nusikalstamų veikų registravimo tvarka atskleidžia, kad į registruoto nusikalstamumo statistiką neįtraukiamos nusikalstamos veikos taip pat yra sąmoningas teisėsaugos institucijų sprendimas, todėl vadovaujantis aukščiau išskirtomis nusikalstamų veikų neįtraukimo aplinkybėmis, nusikalstamų veikų latentiškumo mastas gali būti laikomas ir teisėsaugos sisteminė problema.

Reikia nepamiršti, kad G. Sakalausko darbuose yra *minimas dvigubas ir absoliutus latentškumas*. Remiantis šio autoriaus įžvalgomis galima pažymėti, kad šios rūšies latentškumui priskiriamos veikos, kurios nėra žinomos ne tik teisėsaugos institucijoms, bet ir latentiško nusikalstamumo tyrėjams. Autorius analizuodamas šios rūšies latentškumo egzistavimo priežastis, identifikavo dvi pagrindines:

- „faktiškai neįmanoma ištirti atskirų socialinių grupių ar asmenų, įskaitant ir pasižyminčių dažnu nusikalstamu elgesiu arba aukštu viktimiškumu, padarytą ar patirtą nusikalstamą elgesį (pvz., benamiai, beraščiai, prostitutės, kaliniai, kariai, asmenys su protine ar psichine negalia, maži vaikai, seni žmonės, aukščiausio lygio valstybės pareigūnai, tarnautojai, politikai, verslininkai ir pan.)“;
- „latentinių nusikalstamų veikų tyrimai neduoda platesnės informacijos apie nusikalstamas veikas, kurias kaltininkas arba auka dėl vienos ar kitos priežasties linkusi nuslėpti (meluoja) (pvz. dėl gėdos, nepasitikėjimo, intymumo, baimės ar pan.) arba sąžiningai klysta (neprisimena, nežino, ar tai buvo nusikalstama veika, ar šiaip nelaimingas atsitikimas/įvykis, tam tikrų veiksmų nevertina kaip nusikalstamų, nors jie objektyviai tokiais buvo ar atvirkščiai ir pan.)“ (Sakalauskas, 2007, p.27; Sakalauskas ir kt., 2011, p. 49).

Apibendrinant galima teigti, kad moksliniuose šaltiniuose vyrauja gana skirtingas latentinio nusikalstamumo skirstymas į rūšis, tačiau galima išskirti, kad pagrindinėmis trimis laikomos: natūralus latentškumas; dirbtinis latentškumas; ribinis latentškumas.

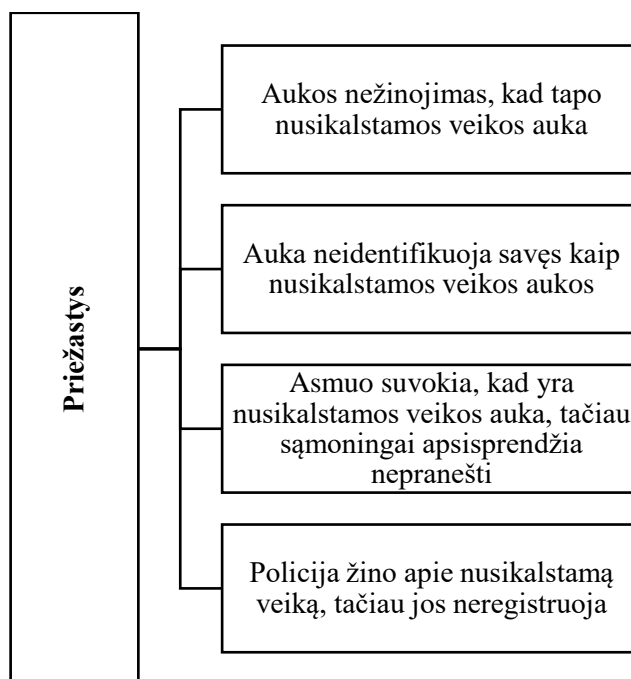
2.3. Nusikalstamų veikų latentškumą įtakojantys veiksniai

Vis dar nėra konkretizuoti veiksniai, kurie įtakotų nusikalstamų veikų latentškumą, tačiau aptariant moksliniuose šaltiniuose pateikiamas įžvalgas, galima nustatyti kelias pagrindines.

D. Čvorovič (2022) nurodė, jog vertinant nusikalstamų veikų latentškumą, svarbu atkreipti dėmesį į visuomenės narių ir policijos institucijos tarpusavio santykį. Didelis

nusikaltimų latentškumas yra neatsiejamas nuo kylančio visuomenės nepasitikėjimo policijos institucija, todėl tokių žmonių padaryti nusikaltimai yra slepiami ir neregistruojami. Šią priežastį identifiko ir G. Sakalauskas ir kt. (2011), tačiau autorius kur kas plačiau tyrinėjo ir kitas priežastis, kurios lemia, jog apie nusikalstamą veiką nėra pranešama policijai (4 pav.).

4 paveikslas. **Nenorą pranešti policijai apie nusikalstamą veiką įtakojančios priežastys**

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis: Sakalauskas ir kt., 2011, p. 47

Vertinant nenorą pranešti policijai apie nusikalstamą veiką įtakojančias priežastis, galima pastebėti, kad atsižvelgiant į su narkotikų vartojimu susijusiomis nusikalstamomis veikomis, viena iš pagrindinių priežasčių galima laikyti asmens suvokimą apie nusikalstamą veiką, tačiau jo sąmoningą apsisprendimą to nedaryti. G. Sakalauskas ir kt. (2011) pabrėžia, kad dalį nusikalstamų veikų, ypač kurios susijusios su narkotikais, galima užfiksuoti tik atliekant formalią kontrolę, priežiūrą, patikrinimą ir kt.

Galima pastebėti, kad nusikalstamų veikų latentškumą gali įtakoti ne tik su nusikalstamos veikos dalyviu susiję veiksmi, tačiau ir policijos priimamas sprendimas neregistruoti veikos ir neįtraukti į registruoto nusikalstamumo apskaitą.

K.S. Williams taip pat pateikė savitą požiūrį į priežastis, kuriomis grindžiamas nusikalstamų veikų aukų nenoras kreiptis į teisėsaugos institucijas. Detaliau analizuojant šias priežastis atkleidžiama, kad jau be išskirtų priežasčių, svarbiomis laikomos ir šios:

- Aukos nesugebėjimas arba nenoras pranešti apie nusikalstamą veiką, kuris yra siejamas su aukų priklausymu tam tikroms socialiai pažeidžiamoms visuomenės

grupėms. Kaip pavyzdys tokių aukų yra pateikiami imigrantai, kurių nesikreipimas grindžiamas tuo, jog jie, dėl savo statuso, bijo kreiptis į teisėsaugos institucijas, nes bijo jiems asmeniškai grėšiančių pasekmių (pavyzdžiui, deportacija);

- Aukos bijo dėl nusikalstamos veikos viešumo. Šios priežastys glaudžiai susijusios su nusikalstamomis veikomis, pavyzdžiui, smurtiniai nusikaltimai ar seksualinio pobūdžio nusikaltimai, kurių metu nagrinėjama asmeninė ir intymi, su auka, susijusi informacija. Taip pat išskiriamas ir pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis, kuris persipina su pačios aukos abejojimu, jog jų pranešta nusikalstama veika ir aplinkybės bus priimtos ir vertinamos.
- Auka nenori matyti nusikalstamą veiką atlikusio asmens baudžiamo. Šiuo atveju nepranešimą apie nusikalstamas veikas teisėsaugos institucijoms lemia artimi socialiniai ar giminystės ryšiai tarp aukos ir nusikalstamą veiką atlikusio nusikaltėlio (Williams, 1994, p. 61).

G. Sakalauskas (2007) atkreipė dėmesį, kad kriminologiniai tyrimai atskleidžia, jog 90 proc. užregistruotų nusikalstamų veikų dalį sudaro tos nusikalstamos veikos, kurios buvo praneštos besikreipiančių asmenų ir piliečių, o 10 proc. sudaro tos veikos, kurios nustatomos po aktyvių teisėsaugos institucijų operatyvinių veiksmų ir tyrimų. Vis dėl to, vertinant priežastis, lemiančias, jog asmenys nesikreipia ir neinformuoja apie nusikalstamas veikas, G. Sakalauskas (2007) nurodė šias priežastis:

- „nesitiki, kad nusikaltėlis bus pagautas ar (ir) jiems bus atlyginta žala;
- nepasitiki teisėsauga;
- nenori papildomų rūpesčių, kuriuos neišvengiamai sukels baudžiamasis procesas;
- neturi tam laiko;
- jų vertinimu, padaryta žala yra nedidelė;
- bijo nusikaltėlių keršto;
- nežino, kur kreiptis (pvz., vaikai seksualinio išnaudojimo atveju);
- nusikaltėliai yra jų pažįstami, artimieji ar asmenys, nuo kurių jie yra priklausomi;
- abejoja, ar konkretūs veiksmai buvo nusikalstama veika, ar ne;
- patys yra susiję su nusikalstamomis struktūromis“ (Sakalauskas, 2007, p. 20).

M. Hullova (2014) latentškumą prilygina moraliniam nusikalstamumui. Tiesa, autorė analizuodama galimas nusikalstamų veikų latentškumo priežastis ir poveikį darančius veiksnius taip pat identifikavo, kad nusikalstamų veikų latentškumas dažniausiai kyla dėl pačio kaltininko, besistengiančio išvengti baudžiamojo persekiojimo, veiksmų. Pabrėžiamas ir aukos vaidmuo šio reiškinio egzistavimui, kadangi kaip ir G. Sakalauskas,

taip ir M. Hullova (2014) nurodo, kad priežastimi būtina laikyti ir nukentėjusįjį, kuris negali, nežino ar nenori pranešti apie nusikalstamą veiką.

Reikia pripažinti, kad nusikalstamų veikų latentškumą nulemia ir nusikalstamos veikos pobūdis. A. Kipane (2018) apžvelgusi viktimizacijos ir sociologinių tyrimų rezultatus atkreipė dėmesį, kad susiduriama su reiškiniu, kai aukos apie nusikalstamas veikas praneša tik tuo atveju, jei jiems atrodo tai reikšminga ir svarbu. Autorės darbe nemažai dėmesio skiriama seksualinio smurto atvejams. Tokios nusikalstamos veikos dažniausiai pranešamos teisėsaugos institucijoms tik praėjus keleriems metams arba apie tai nutylima. Šių nusikalstamų veikų latentškumą lemia tai, kad aukos bijo arba nenori įsitraukti į baudžiamąjį procesą bei tyrimą. K. Parti ir R.A. Robinson (2021) taip pat įžvelgia, kad žmonės, kurie supranta, kad tapo nusikalstamos veikos aukomis, priklausomai nuo nusikalstamos veikos pobūdžio, gali jausti gėdą ir nerimą, nenorą įsitraukti į ilgai trunkanti baudžiamąjį procesą. Tiesa, tokios išvados daromos kalbant apie nusikalstamas veikas, kurios susijusios su seksualine prievarta ar smurtinėmis nusikalstamomis veikomis.

Nagrinėjant su narkotikų vartojimų susijusių nusikalstamų veikų latentškumą, O. Krulik *et al.* (2022), tyrę Čekijos ir Slovakijos atvejus, nustatė, kad šios rūšies nusikalstamos veikos pasižymi išskirtinai aukštu latentškumu. Pagrindiniais veiksniais išskirta tai, kad šios veikos dažniausiai susijusios su pačio kaltininko veikimu, todėl nepranešti apie nusikalstamos veikos atlikimą motyvuoja noras išvengti baudžiamosios atsakomybės. Autoriai tyrimo metu analizavo su narkotikų vartojimu susijusių nusikalstamų veikų latentškumą koronaviruso periodu, kuriuo buvo nustatytas nusikalstamų veikų latentškumo sumažėjimas. Dėl šio laikotarpio taikytų judėjimo apribojimų, tikėtina, kad sumažėjęs narkotinių medžiagų prieinamumas, galėjo lemti mažėjančią nusikalstamų veikų latentškumą. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe vertinant registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykį Lietuvoje, pokyčiai pandemijos metu bus vertinami „atsargiau“.

Apibendrinant galima teigti, kad nusikalstamų veikų latentškumą įtakojantys veiksniai susiję ne tik su nukentėjusiųjų kylančiu nenoru užregistruoti ir pranešti apie nusikalstamas veikas, tačiau ir dėl teisėsaugos institucijų sisteminių klaidų bei abejingumo. Pagrindinėmis priežastimis, kodėl nusikalstamos veikos nėra registruojamos: aukos nesuvokia, jog tapo nusikalstamos veikos aukomis; aukos suvokia, kad tapo nusikalstamos veikos aukomis, tačiau bijo pranešti dėl būtinybės dalyvauti baudžiamajame tyrime; aukos baiminasi nusikalstamos veikos pranešimo pasekmių joms pačioms; aukos, dėl socialinių ir giminystės santykių su nusikaltimą atlikusiais asmenimis, nenori, jog būtų pradėtas tyrimas dėl šio asmens veiksmų; teisėsaugos institucijų sisteminės klaidos dėl neteisingo

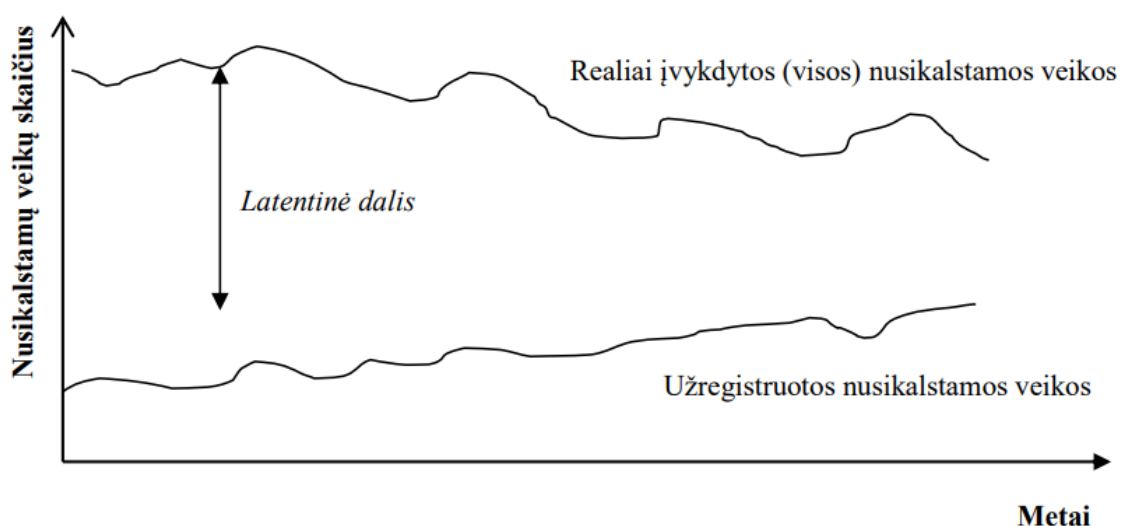
nusikalstamos veikos pavojingumo kvalifikavimo. Svarbūs ir tokie veiksniai, kaip pats piliečių sumažėjęs pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis bei nepasitikėjimas jų atliekamo darbo profesionalumu.

2.4. Registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis

Tyrinėti ir vertinti nusikalstamumą yra svarbu, siekiant atskleisti tikrąją problemos mastą, kuris leidžia priimti tikslingus politinius ir teisinius sprendimus, užtikrinant veiksmingą kylančios problemos sprendimą. Latentinio ir registruoto nusikalstamo elgesio rodikliai yra išskiriama viena iš krimnologijos sričių – krimnologijos statistika (Sakalauskas, 2017). Šiuo atveju reikšminga palyginti registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykį, kuris ne tik atskleidžia nusikalstamumo mastą, tačiau leidžia suprasti apie registruoto nusikalstamumo statistikos ribotumą (Kiškis, 2008).

Kiekvienoje valstybėje latentinio nusikalstamumo santykis su registruotu nusikalstamumu skiriasi. Nusikalstamų veikų latentiniškumą registruoto nusikalstamumo kontekstu iliustravo G. Sakalauskas (2007), kurio darbe pateikiamas vizualinis šio santykio atvaizdavimas leidžia suprasti kaip pasiskirto latentinis ir registruotas nusikalstamumas (5 pav.).

5 paveikslas. Teorinis realiai įvykdytų ir užregistruotų nusikalstamų veikų santykis

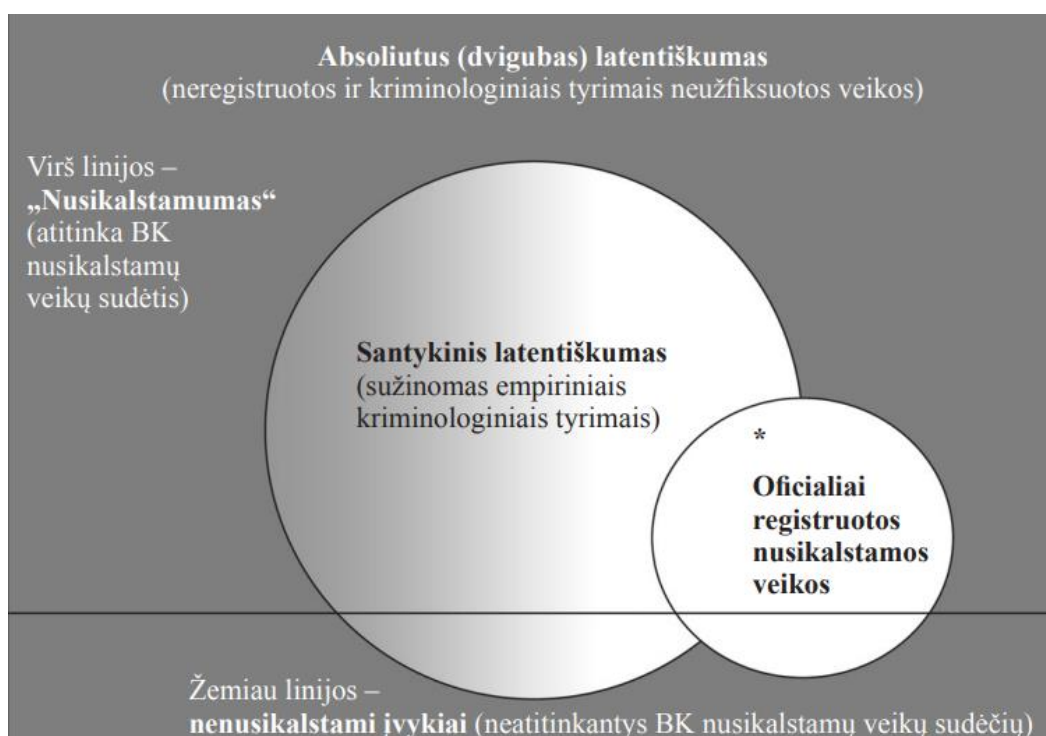
Šaltinis: Sakalauskas, 2007, p. 26

Pagal paveiksle pateikiamą registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykio atvaizdavimą galima pastebėti, kad realiai registruoto nusikalstamumo dalis sudaro tik mažą dalį visų įvykdytų nusikalstamų veikų kontekste. Pateikiamoje schemoje yra

pateikiamas bendras registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis, tačiau atsižvelgiant į tai, kad latentinis nusikalstamumas yra skirstomas į keturias rūšis, svarbu apžvelgti, kaip šis santykis kinta latentinio nusikalstamumo atžvilgiu.

Šiuo atžvilgiu G. Sakalauskas (2017) savo vėlesniuose tyrimuose taip pat išsamiai analizavo latentinio nusikalstamumo rūšis bei jų vietą realioje atliktų nusikalstamų veikų statistikoje. Atsižvelgdamas į F. Neubacherio sudarytą schemą, autorius bandė paaiškinti skirtingų rūšių latentiškumo užimamą vietą bendroje nusikalstamų veikų struktūroje (6 pav.).

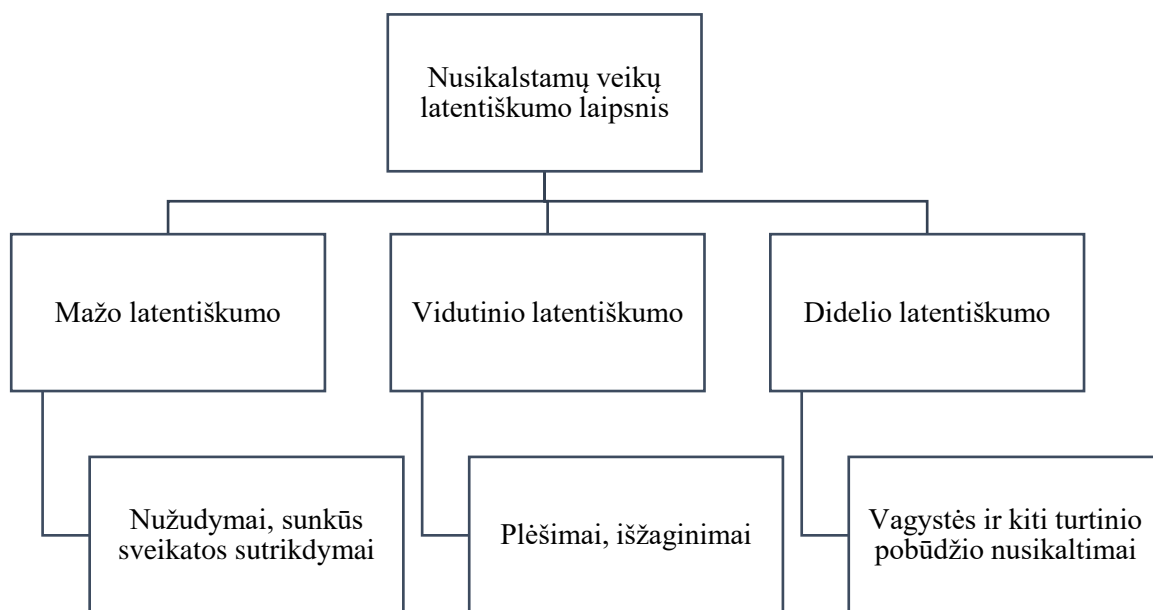
6 paveikslas. **Registruotų ir latentinių nusikalstamų veikų santykis**

Šaltinis: Sakalauskas, G. (2017), p. 45

Toliau aptariamos įžvalgos leis suvokti, kaip šis santykis paskirstomas skirtingų mokslininkų darbuose. Galima teigti, kad skirtumai identifikuojami ir pagal nusikaltimų pobūdį, jų atskleidimo galimybę bei intensyvumą. Šiuo atveju galima pristatyti G. Babachinaitės ir kt. (2009) nusikaltimų latentiškumo skirstymą, leidžianti atskleisti kokius nusikaltimai pasižymi dideliu latentiškumu (7 pav.).

7 paveikslas. Nusikalstamų veikų latentiško laipsnis

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Babachinaitė ir kt., 2009, p. 10

Paveiksle pateikiamas skirstymas yra susiejamas su skirtingų nusikaltimų atskleidimo galimybėmis, todėl pagal tai vertinamas ir jų latentškumas. Mažo latentškumo nusikaltimai atskleidžiami geriausiai ir tai siekia apie 80 proc., tačiau didelio latentškumo nusikaltimai atskleidžiami rečiausiai ir jų atskleidimas siekia vos 25 proc. Nusikaltimų skirstymas pagal latentškumą atskleidžia, kokia dalis tam tikros rūšies nusikaltimų geriausiai gali reprezentuoti tam tikrą nusikaltimų dalį, o tai yra svarbu vertinant realaus nusikalstamumo parametrus.

A. Kiškio ir G. Babachinaitės (2009) darbe pristatomas vokiečio K. Mėjerio pristatytas registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis, kuris buvo grindžiamas pagal nusikalstamų veikų pavojingumo laipsnį. Tiesa K. Mėjeris išskyrė tik kai kurių nusikalstamų veikų registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykį:

naujagimio nužudymas – 1:10;

- abortai – 1:100;
- plėšimai – 1:5;
- vagystės – 1:20;
- sukčiavimas – 1:20 (Kiškis ir Babachinaitė, 2010, p. 138).

Siekiant nustatyti skirtingo nusikalstamumo paplitimą, atsižvelgiant į jo latentinę dalį, gali būti taikomi skirtingi metodai. G. Babachinaitė ir kt. (2009) kiek išsamiau vertino skirtingus latentinio nusikalstamumo vertinimui naudojamus metodus:

- reprezentatyvios viktimologinės fizinių ir juridinių asmenų apklausos, kuriomis nustatoma, ar per tam tikrą laikotarpį asmuo nėra tapęs nusikalstamų veikų aukomis;
- pranešimo apie „save“ tyrimai, kuriais nustatoma, ar asmuo pats padarė nusikalstamą veiką per tam tikrą laikotarpį, o gauti duomenys palyginami su tuo metu registruotomis nusikalstamomis veikomis, taip įvertinant latentinio ir registruoto nusikalstamumo mastą;
- registruoto nusikalstamumo statistikos vidinio suderinamumo palyginimas siekiant identifikuoti neatitikimus nusikalstamumo dėsningumams, vertinant nusikalstamumo rodiklių kaitą ir galimus didelius pakitimus, pavyzdžiui, didelis nusikalstamų veikų sumažėjimas gali atskleisti, jog didesnė dalis nusikalstamų veikų nėra įregistruojama;
- nusikaltimų, baudžiamųjų nusižengimų ir administracinių teisės pažeidimų statistinių rodiklių lyginamoji analizė;
- teisėsaugos institucijų ir teismų dokumentų, susijusių su nusikalstamų veikų registravimu (išregistravimu) tyrimas, kurio metu vertinami ikiteisminiai tyrimai bei priimtų procesinių sprendimų pagrįstumas;
- teisėsaugos institucijų pareigūnų, priimančių sprendimus, susijusius su nusikalstamų veikų registravimu (išregistravimu) ekspertinė apklausa, siekiant išsiaiškinti nusikalstamų veikų neužregistravimo būdą bei paplitimą;
- sveikatos priežiūros įstaigose esančios informacijos apie asmenis su kūno sužalojimais, kurie gali būti susiję su nusikaltimu, palyginimas su policijos įstaigose užregistruota informacija apie nusikaltimus (Babachinaitė ir kt., 2009).

Pristatomų latentinio nusikalstamumo santykio su registruotu nusikalstamumu vertinimo metodų sąrašas yra tęstinis. Tokią situaciją lemia tai, kad būdai, kaip apskaičiuoti latentinio nusikalstamumo santykį su registruotu nusikalstamumu, yra skirtingi. Tokią metodų gausą galima susieti su tuo, kad latentinį nusikalstamumą ir nusikalstamų veikų neįregistravimą lemia labai įvairios priežastys, kurių įvertinimui turi būti panaudojami skirtingi metodai.

N.K. Abradamanova *et al.* (2020) darbe pristatomas latentinio nusikalstamumo tyrimas, kuriame vadovaujama tuo, kad latentinis nusikalstamumas išreiškiamas ne tik neregistruotų nusikaltimų dalimi, bet ir veikų, kurios pagal savo pobūdį neregistruotos nusikalstamų veikų pranešimuose, dalimi.

Apibendrinant galima teigti, kad registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis yra aptariamai tiek Lietuvos, tiek užsienio mokslininkų darbuose. Literatūros analizė

atskleidė, kad registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykis gali skirtis pagal nusikalstamos veikos latentškumo laipsnį. Esminiai skirtumai taip pat identifikuojami pagal nusikalstamos veikos pobūdį ir pavojingumą. Skirtingi požiūriai atskleidžia latentinio nusikalstamumo vertinimo ir nustatymo sudėtingumą bei būtinybę taikyti skirtingus metodus, vertinant latentinio nusikalstamumo paplitimą. Moksliniuose šaltiniuose vieningai pritariama tam tikrų, praktikoje paplitusių metodų, taikymui, kurie susiję su socialiniais tyrimais bei kaupiamų statistinių duomenų analize.

3. Registruoto ir latentinio nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, tendencijos/ dinamika Lietuvoje

3.1. Registruoto nusikalstamumo tendencijos

Prieš detaliau analizuojant registruoto nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, nusikalstamumo tendencijas, tikslinga pristatyti teisinės atsakomybės už šio pobūdžio nusikaltimus aspektus. Visu pirma svarbu paminėti, kad teisinės atsakomybės aspektai yra įtvirtinti LR BK XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“. Šiame skyriuje yra 11 straipsnių, kuriuose numatoma baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas, kurios susijusios su narkotikais. Analizuojant minėtų straipsnių turinį galima pastebėti, kad baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikais, yra diferencijuojama pagal du pagrindinius aspektus:

- *Medžiagų disponavimo tikslas*: be tikslo platinti (LR BK 259 str.) arba su tikslu jas platinti (LR BK 260 str.);
- *Disponuojamu medžiagų kiekis*: disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų (LR BK 259 str.) arba disponavimas labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu (LR BK 260 str.).

LR BK skyriuje, baudžiamoji atsakomybė taip pat gali būti taikoma už šio pobūdžio nusikaltimus: platinimas nepilnamečiams (LR BK 261 str.); įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimą arba narkotinių ar psichotropinių medžiagos gamybos technologijų ar instrukcijų rengimą (LR BK 262 str.); narkotinių medžiagų vagystę, prievartavimą ar kitokį neteisėtą užvaldymą (LR BK 263 str.); lenkimą vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (LR BK 264 str.); neteisėta aguonų ir kanapių auginimą (LR BK 265 str.); neteisėtą disponavimą pirmosios kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų prekursoriais (pirmtakais) (LR BK 266 str.); neteisėtą disponavimą stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis (LR BK 267 str.); pažeidė teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisykles (LR BK 268 str.). Aptariant baudžiamosios atsakomybės taikymą už nusikalstamas veikas, susijusias su nelegalių narkotikų vartojimu, tikslinga paminėti, kad LR BK XXXI skyriaus 199 str. 4 d. taip pat nurodoma, kad baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma jei asmuo kontrabanda gabeno „nuodingąsias, stipriai veikiančias, narkotines, psichotropines medžiagas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius)“.

Atsižvelgiant į baudžiamosios atsakomybės taikymo už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotikų vartojimu, galima pastebėti, kad yra išskiriamas nedidelis, didelis ir labai didelis disponuojamų narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekis, kaip baudžiamąją atsakomybę diferencijuojantis kriterijus. Narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiai yra įtvirtinti Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijose (Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-239).

Už nusikaltimus, susijusius su narkotikų vartojimu taip pat gali būti taikoma ir administracinė atsakomybė. Nuostatos, kuriomis vadovaujamasi taikant administracinę atsakomybę, yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse (toliau – LR ANK). Galima pastebėti, kad LR ANK 11 str. 1 dalyje nurodoma, kad administracinė atsakomybė gali būti taikoma asmeniui, kai jis administracinį nusižengimą padarė būdamas apsvaigęs nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir nuo administracinės atsakomybės šis asmuo nėra atleidžiamas. LR ANK 71 str. 1 d. nurodoma, kad administracinė atsakomybė taip pat taikoma už narkotinių, psichotropinių ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo tai daryti.

Svarbu paminėti, kad 2017 m., siekiant griežtinti atsakomybę už nusikaltimus, susijusius su narkotinių medžiagų vartojimu, buvo kriminalizuotas disponavimas nedideliu kiekiu narkotikų. Žiniasklaidoje galima stebėti ne vieną publikaciją, kurioje šis sprendimas yra laikomas bereikšmiu ir nepadedančiu užtikrinti nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, veiksmingo kontroliavimo.

Lietuva dabar yra laikoma viena griežčiausių bausmių taikančių valstybių Europos Sąjungoje. Nusikalstamumo statistikos tendencijų aptarimas reikšmingas ne tik vertinant priimtų teisinės atsakomybės pokyčių šioje srityje veiksmingumą valdant nusikalstamumą, susijusį su narkotikų vartojimu, tačiau ir analizuojant registruoto nusikalstamumo tendencijas šioje srityje. Priimti reikšmingi pakeitimai 2017 m. lėmė, kad registruoto nusikalstamumo tendencijos aptariamoms 2016-2022 m. laikotarpiu (1 lentelė).

**1 lentelė. Užregistruotos nusikalstamos veikos pagal LR BK XXXVII skyriuje
įtvirtintas nusikalstamas veikas**

Straipsnis	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Pokytis 2016/2022
LR BK 259 str.	3742	4235	4759	5070	4548	5152	5140	+1398
LR BK 260 str.	947	1209	1681	1425	1362	1619	1389	+442
LR BK 261 str.	37	46	70	83	50	35	40	+3
LR BK 262 str.	6	5	8	6	3	6	4	-2
LR BK 263 str.	5	9	4	9	11	13	24	+19
LR BK 264 str.	40	57	28	49	32	32	16	-24
LR BK 264 str. 2 d.	0	11	6	14	2	-	4	+4

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis: Informatikos ir ryšių departamento (IRD) duomenų bazė

Analizuojant lentelėje pateiktus duomenis galima pastebėti, kad kriminalizavus disponavimą nedideliu kiekiu narkotikų (LR BK 259 str.) stebimas užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus išaugimas. Bendrai vertinant užregistruotus nusikaltimus pagal XXXVII skyriaus straipsnius pastebima, kad lyginant su 2016 m. užregistruotais nusikaltimais, LR BK 262 str. ir LR BK 264 str. užregistruotų nusikaltimų skaičius mažėjo. Didėjantys užregistruotų nusikaltimų skaičius atskleidžia, kad problemos mastas didėja, nepriklausomai nuo griežtinamos atsakomybės už šio pobūdžio nusikaltimus.

Vertinant registruoto nusikalstamumo tendencijas, dėmesys taip pat gali būti atkreipiamas į įtariamus (kaltinamus) asmenis pagal LR BK XXXVII skyriaus straipsnius. Šiuo atveju taip pat atsižvelgiama į Informatikos ir ryšių departamento pateikiamus duomenis nuo 2016 m. (2 lentelė).

**2 lentelė. Įtariamai (kaltinami) asmenys pagal LR BK XXXVII skyriuje
įtvirtintas nusikalstamas veikas**

Straipsnis	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Pokytis 2016/2022
LR BK 259 str.	1036	1782	1760	1878	1778	2117	2036	+1000
LR BK 260 str.	417	581	513	550	379	522	499	+82
LR BK 261 str.	13	20	24	26	13	18	7	-5
LR BK 264 str.	18	22	15	21	15	16	5	-13
LR BK 266 str.	2	3	7	1	1	6	14	+12

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis: Informatikos ir ryšių departamento (IRD) duomenų bazė

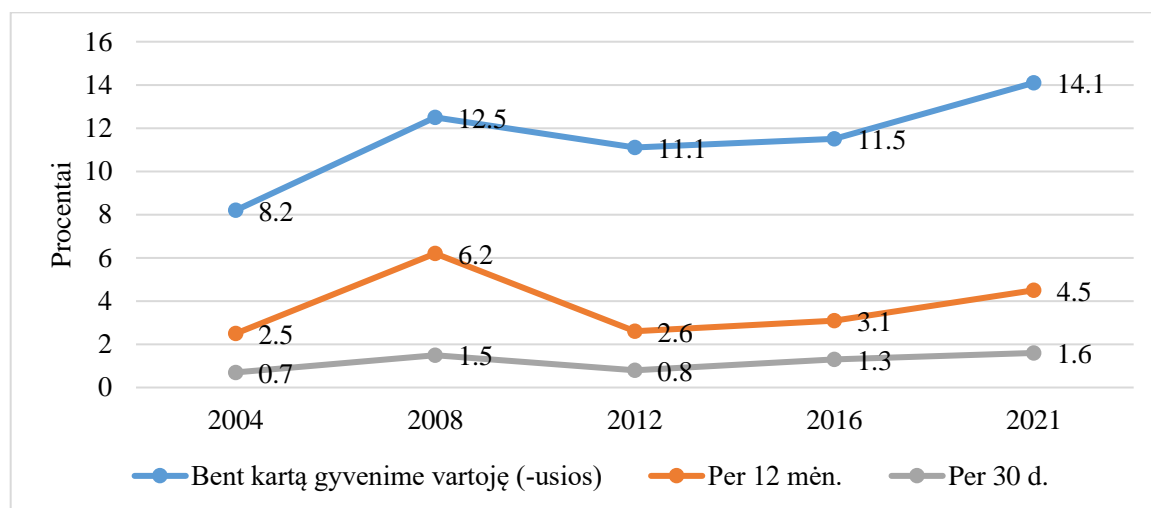
Vertinant įtariamų (kaltinamų) asmenų pagal LR BK XXXVII skyriaus straipsnius statistinius duomenis galima pastebėti, kad šiuo atveju įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius didėja, o tai leidžia formuoti dvi galimas prielaidas: latentiškumo mastas mažėja, todėl didėja registruotų įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius; su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamumo problema didėja. Šios dvi prielaidos keliamos neatsitiktinai, kadangi nustatyti priežastis, kurios gali lemti įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičiaus didėjimą yra sudėtinga.

3.2. Latentinio nusikalstamumo tendencijos

Šioje dalyje, atsižvelgiant į oficialią, su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamumo, statistiką bei Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento pateikiamus narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo duomenis, galima apytiksliai vertinti latentinio nusikalstamumo apimtį Lietuvoje.

Remiantis naujausiais statistiniais duomenimis, per 2021 m. bent kartą gyvenime vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas gyventojų dalis sudarė 14,1 proc., per paskutinius metus vartojusių dalis siekė 4,5 proc., o per paskutinį mėnesį – 1,6 proc. Pateikiami statistiniai duomenys nuo 2004 m. atskleidžia, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojančiųjų skaičius didėja (8 pav.).

8 paveikslas. Narkotikų vartojimo paplitimas 2004-2021 m. Lietuvoje, proc.

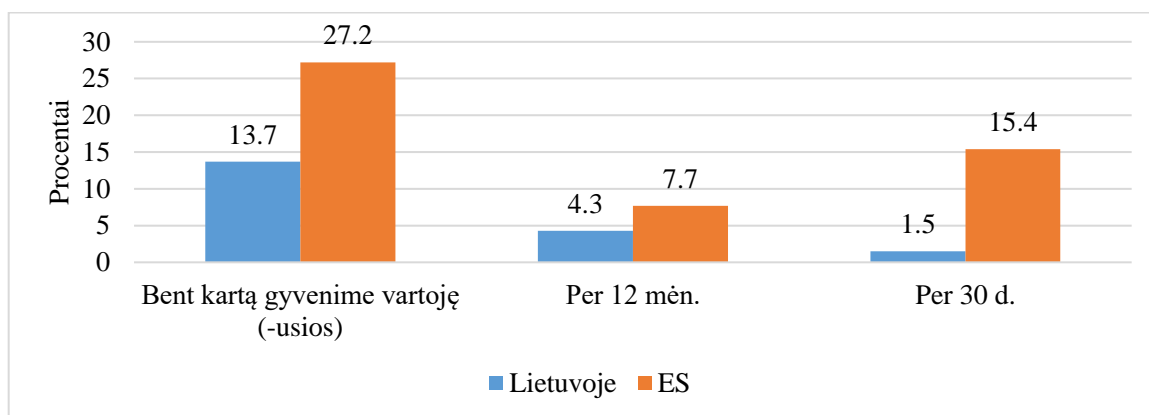

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento ataskaita, 2022

Analizuojant paveiksle pateikiamus statistinius duomenis galima pastebėti, kad nuo 2004 m. bent kartą vartojusių narkotines ar psichotropines medžiagas dalis išaugo 5,9 proc., per paskutinius 12 mėn. vartojusiųjų dalis padidėjo 2 proc., o per 30 d. vartojusiųjų dalis išaugo 0,9 proc. Detaliau analizuojant ataskaitoje pateikiamus duomenis pabrėžiama, kad per pastaruosius metus išaugo kanapių vartojimo dalis. Pavyzdžiui, lyginant su 2016 m., vartojusiųjų kanapių dalis bent kartą per gyvenimą padidėjo 2,9 proc., per pastaruosius metus – 1,6 proc., o per paskutines 30 dienų – 0,4 proc.

Pagrindinės narkotinės ar psichotropinės medžiagos, kurių vartojimas labiausiai paplitęs – kanapės. Remiantis 2021 m. duomenimis, bent kartą kanapių buvo vartoję 13,7 proc. 15-64 metų asmenų, 4,3 proc. tai darė per paskutinius metus, o 1,5 proc. per pastaruosius 30 dienų (9 pav.).

9 paveikslas. **Kanapių vartojimo paplitimas 2021 m. Lietuvoje ir ES, proc.**

Šaltinis: Sudaryta autorės, remiantis: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento ataskaita, 2022; Europos narkotikų vartojimo paplitimo 2021 m. ataskaita, 2022

Lyginant narkotinių ar psichotropinių medžiagų paplitimo duomenis Lietuvoje su ES pastebima, kad Lietuvoje kanapių vartojimo paplitimas yra mažesnis. Lyginami 2021 m. duomenis rodo, kad bent kartą gyvenime vartojusių kanapių dalis Europoje yra du kartus didesnė nei Lietuvoje, o per pastarąsias 30 d. vartojusiųjų dalis Europoje buvo didesnė 10 kartų. Remiantis pateikiamomis vartojimo tendencijomis kanapių vartojimas ir platinimas yra laikomas viena iš aktualiausių problemų visoje ES, kadangi trys ketvirtadaliai su narkotikų vartojimu susijusių pažeidimų 2019 m. sudarė pažeidimai, susiję su kanapių vartojimu ar platinimu, o 82 proc. jų buvo išskirtinai susiję su asmeniniu kanapių vartojimu. Žvelgiant į 2022 m. tendencijas, kanapės išliko dažniausiai vartojama medžiaga, kurią per 2022 m. vartojo net 22 mln. Europos gyventojų.

Skaičiuojant nusikalstamų veikų latentinumą buvo vadovaujama G. Sakalausko ir kt. (2011) darbe pateikiama vertinimo metodika, kai lyginamas santykis tarp narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo su nusikalstamumo rodikliais. Šiuo atveju pasirinktas laikotarpis 2016 ir 2021 m., kadangi šiuo laikotarpiu buvo vertinamas registruotas nusikalstamumas bei pateikiami narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo duomenys (3 lentelė).

3 lentelė. **Latentinis nusikalstamumas, susijęs su narkotikų vartojimu, 2016 m. ir 2021 m.**

Rodiklis	Matavimo vnt.	2011*	2016	2021	Pokytis 2016/2021	Pokytis 2011/2021
Narkotines ar psichotropines medžiagas vartojantys 15-64 m. asmenys	Proc.	6	11,5	14,1	2,6	8,1
	Vnt.	140000	206000	247000	41000	107000
Asmenys, kurie atliko registruotas nusikalstamas veikas	Vnt.	4000	4777	6852	2075	2852
Skirtumas tarp vartojančiųjų ir įvykdžiusių nusikalstamas veikas	kartais	35	43	36	-7	+8
Statistikoje atspindinčių nusikalstamų veikų dalis	Proc.	2-3	2-3	2-3	-	-

*Sakalausko G. ir kt. (2011) atlikto tyrimo duomenys taikomi palyginimui

Šaltinis: Sudaryta autorės: Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento ataskaita, 2022; Oficialios Statistikos portalas, 2022

Analizuojant lentelėje pristatomus tyrimo duomenis galima pastebėti, kad Lietuvoje nusikalstamų veikų, susijusių su narkotikų vartojimu, latentiškumas išlieka gana stabilus.

Vertinti latentiškumą ir lyginti Lietuvos atvejį su kitomis valstybėmis yra sudėtinga, kadangi užregistruotų su narkotikais susijusių nusikaltimų skaičius visoje ES labai skiriasi. Šiuo skirtumus lemia gyventojų skaičiaus skirtumai, teisinio reguliavimo skirtumai, praktiniai teisinės atsakomybės taikymo aspektai, nusikaltimų registravimo tvarka bei teisėsaugos institucijų požiūris į smulkius nusikaltimus (Eurostat, 2022a). Lyginant Lietuvos situaciją ES kontekstu atsižvelgiama į registruotų neteisėtų veikų, susijusių su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, statistinius duomenis už 2019 m. ir 2020 m. Šiems statistiniams duomenims priskiriamas neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, jų tvarkymas, laikymas, pirkimas, vartojimas, prekyba, auginimas ar gamyba asmeniniam ir neasmeniniam vartojimui. 2020 m. ES buvo užregistruota apie 1 090 700 nusižengimų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, o tai sudarė 2 proc. mažiau nei 2019 m. Sumažėjusį nusikalstamų veikų skaičių būtina vertinti atsargiai, kadangi 2019 m. prasidėjusi COVID-19 pandemija ir atsiradusių papildomų apribojimų, realaus nusikalstamų veikų skaičius nėra žinomas (Eurostat, 2022b).

Apibendrinant registruoto ir latentinio nusikalstamumo tendencijas galima pastebėti, kad Lietuvoje pagrindinę registruoto nusikalstamumo dalį sudaro nusikalstamos veikos,

kurios įtvirtintos LR BK 259 str., kai asmuo disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui. Atsižvelgiant į nusikalstamų veikų latentškumą lemiančius veiksnius galima teigti, kad šio pobūdžio nusikalstamosiose veikose latentškumo masto išskirtinį dydį lemia tai, kad asmuo, kuris disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui, nėra suinteresuotas pranešti apie savo vykdomą nusikalstamą veiką dėl baudžiamosios atsakomybės vengimo. Taip pat, didėjantis narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimas daro reikšmingą poveikį pranešimui apie asmenis, kurių nusikalstama veika gali būti kvalifikuojama pagal LR BK 260 str. Kovoiant su nusikalstamomis veikomis, susijusiomis su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, reikšmingas baudžiamosios politikos priemonių ir prevencijos programų suderinamumas, galintis padėti kontroliuoti nusikalstamo elgesio paplitimą bei užtikrinti visuomenės saugumą ne tik skiriant bausmes, tačiau prevenciniais ir gydymo būdais mažinant recidyvinį nusikalstamumą.

4. Nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, aktualijos Lietuvoje

4.1. LR BK 259 str. ir LT BK 260 str. takoskyros problematika Lietuvos teismų praktikoje

Vertinant nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, praktinius aspektus, tikslinga atkreipti dėmesį į teismų praktikos problematiką. Vienas iš esminių probleminių aspektų yra susijusių su nusikalstamos veikos kvalifikavimu pagal LR BK 259 str. arba LR BK 260 str. Teisingas veikos kvalifikavimui nusikalstamos veikos tikslas yra reikšmingas, kadangi pagal LR BK 259 str. 1 d. baudžiamoji atsakomybė taikoma tam asmeniui, kuris neturėjo tikslo narkotines medžiagas parduoti ar kitaip platinti, o pagal LR BK 260 str. – asmuo turėjo tikslą parduoti arba platinti narkotines ar psichotropines medžiagas. Bausmės dydis tiesiogiai priklauso nuo nusikalstamos veikos tikslo, todėl siekiant užtikrinti bausmės proporcingumo principo laikymąsi, svarbus teisingas nusikalstamos veikos kvalifikavimas. Būtina atkreipti dėmesį, kad nusikalstamą veiką kvalifikuojant pagal LR BK 260 str., asmeniui taikoma laisvės atėmimo bausmė be išlygų, o kvalifikuojant nusikalstamą veiką pagal LR BK 259 str., asmuo gali būti baudžiamas viešaisiais darbais, bauda, areštu, arba laisvės atėmimu.

Siekiant teisingai kvalifikuoti nusikalstamą veiką, svarbus tampa nusikalstamų veikų skirtumų suvokimas, kuriuos nusako tiek objektyvieji, tiek subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai. BK 260 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nusikaltimo sudėtis yra formali, o joje nurodytos veikos (įgijo, laikė, gabeno, siuntė, pardavė ar kitaip platino) turi alternatyvią savarankiškų veikų teisinę reikšmę, todėl šiame straipsnyje numatytas nusikaltimas laikomas baigtu nuo to momento, kai kaltininkas atliko bet kurią iš minėtų alternatyvių veikų, nepriklausomai nuo padarinių atsiradimo (neatsiradimo) (Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-317/2019). Kvalifikuojant veiką pagal LR BK 260 str. būtinuaju nusikalstamos veikos požymiu yra laikomas tikslas narkotines ar psichotropines medžiagas parduoti, ar kitaip platinti. Pardavimo ar platinimo tikslas turi būti pagrįstas faktiniais įrodymais, todėl vien prielaidų, kad asmens įgytos, gamintos, perdirbtos, gabentos ar siūstos medžiagos buvo skirtos pardavimui ar platinimui, nepakanka. Lietuvos Aukščiausiojo teismo praktikoje gana išsamiai išaiškintos pagrindinės su pardavimu ar platinimu susijusios sąvokos:

- Įsigijimas - tai tokie atlygintini ar neatlygintini veiksmai kaip pirkimas, išmainymas, skolos atsiėmimas, dovanos gavimas, gavimas veltui ir pan.;

- Laikymas – tai narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėjimas kaltininko žinioje nepriklausomai nuo jų buvimo vietos (su savimi, patalpoje, slėptuvėje ar kitose vietose);
- Gabenimas ir siuntimas – tai narkotinių ar psichotropinių medžiagų buvimo, laikymo vietos pakeitimas;
- Kitokiu platinimu laikomas bet koks neteisėtas šių medžiagų perdavimas kitiems asmenims, išmainant jas į kitus daiktus, dovanojant, apmokant skolą, atlyginant už darbą ar kitas paslaugas, taip pat neatlygintinai duodant pavartoti (Tauragės apylinkės teismo 2019 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-635/2019).

Kvalifikuojant veiką pagal LR BK 259 str. ar pagal LR BK 260 str. tikslo platinti tokias medžiagas turėjimas yra laikomas esminiu kriterijumi, atribojančiu nusikalstamas veikas, nustatytas minėtais straipsniais. Platinimo **tikslo įrodymas** teismų praktikoje yra problemiškas, kadangi narkotinių ar psichotropinių medžiagų asmeninio vartojimo ar platinimo tikslo įrodymas turi būti grindžiamas faktinėmis aplinkybėmis, o ne keliamomis prielaidomis. „Aplinkybės, parodančios tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas buvimą, gali būti medžiagų kiekiai, rūšių įvairovė, dozių paruošimas, priemonių, reikalingų dozėms pasverti ar supakuoti, turėjimas, faktai apie tai, ar pats kaltininkas vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas, jų įgijimo, laikymo, suradimo aplinkybės, tai, ar anksčiau kaltininkas yra platinęs šias medžiagas, ar buvo susitarimas su vartotoju, ir kiti objektyvūs bylos duomenys“ (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-317-988/2019). Sprendžiant apie kaltininko tikslą parduoti ar kitaip platinti narkotines medžiagas, svarbu įvertinti turėtų medžiagų kiekį, jų įgijimo, laikymo, suradimo aplinkybės ir kitus objektyvius bylos duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014).

Detaliau analizuojant vertinamuosius kriterijus, galima atkreipti dėmesį, kad LR BK 259 str. 2 d. nurodoma, kad veika kvalifikuojama pagal šį baudžiamojo įstatymo straipsnį, jei yra nustatytas nedidelis kiekis narkotinių ar psichotropinių medžiagų. LR BK 260 str. 2 ir 3 dalyje yra nurodomas disponavimas dideliu arba labai dideliu kiekiu. Remiantis tuo, vien tik disponavimas dideliu arba labai dideliu kiekiu gali suponuoti apie asmens tikslą platinti ar parduoti narkotines ar psichotropines medžiagas. Kadangi pagal LR BK 260 str. 1 d. nėra konkretizuojamas narkotinių medžiagų kiekis, kuris turi būti nustatomas norint nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal LR BK 260 str., tokiu atveju veikos pavojingumas vertinamas pagal tikslą platinti. Šiuo atveju svarbu, kad būtų įvertintos bendros bylos

aplinkybės. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. nagrinėtoje byloje, pas kaltinamąją buvo rastas didelis kiekis narkotinių medžiagų, o atliktos kratos metu keliose gyvenamojo namo vietose buvo rastos pakuotės, kurių buvimo vieta atkleidžia, jog jos buvo slepiamos tyčia. Taikant baudžiamąją atsakomybę už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, L.M. nusikalstama veika kvalifikuota pagal LR BK 259 str. Teismas nustatė, kad vien didelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų turėjimas neleidžia neabejotinai konstatuoti, jog turimos narkotinės ar psichotropinės medžiagos su tikslu jas parduoti ar platinimui. Minėtoje byloje teismas atsižvelgė, kad kratos metu nebuvo rasta svarstyklių, fasavimo ar kitų pakavimo priemonių. L.M. kratos metu taip pat buvo vartojusi narkotines medžiagas, todėl teismas atsižvelgė į aplinkybę, kad L.M. narkotines ar psichotropines medžiagas laikė su tikslu vartoti (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-317-988/2019).

2013 m. Teismų praktikos nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis ar pirmos kategorijos šių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (BK 259-261, 263-264, 266 straipsniai), apžvalgoje nurodoma platinimo inkriminavimas teismų praktikoje ginčijamas, kai asmuo tarpininkauja narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijime, tačiau materialinės naudos už tai negauna, pats tų medžiagų nevartoja. LAT dar 2008 m. pasisakė, kad materialinės naudos gavimas arba negavimas iš sandorio, nepriklausomai, ar asmuo yra tik tarpininkas, nėra pagrindas konstatuoti, kad nusikalstama veika negali būti kvalifikuojama pagal LR BK 260 str. Teismų praktikoje yra išaiškinta, kad disponavimas narkotinėmis medžiagomis su tikslu parduoti ar platinti yra pripažįstamas ne tik tais atvejais, kai gaunama pinigų suma už sandorį, tačiau ir vykdant kitokį platinimą. Pavyzdžiui, narkotinių ar psichotropinių medžiagų perdavimas kitiems asmenims, išmainant jas į kitus daiktus, dovanojant, apmokant skolą, atlyginant už darbą ar kitas paslaugas ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-225/2008).

Nagrinėjant teismų praktiką taip pat pastebima, kad kaltinamasis gali būti pripažįstamas kaltu pagal du baudžiamąjo įstatymo straipsnius – disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis neturint tikslo jas platinti (LR BK 259 str.) ir disponavimas minėtomis medžiagomis, turint tikslą jas platinti (LR BK 260 str.). Pavyzdžiui, A. J. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019-05-24 nuosprendžiu pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 259 straipsnio 1 dalį, BK 260 straipsnio 1 dalį. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas ir LAT pripažino, kad kaltinamojo veiksmuose yra **du nusikalstamos veikos tikslai**, kurie leidžia nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal du

baudžiamojo įstatymo straipsnius. „Laikytina, jog A. J. šioje byloje yra pripažintas kaltu dėl to, kad <...> neteisėtai išplatino, t. y., 0,720 g narkotinės medžiagos – kanapių (antžeminių dalių) perdavė D. A. ir 0,972 g narkotinės medžiagos – kanapių (antžeminių dalių) perdavė K. P., o likusias narkotines ir psichotropines medžiagas, neturėdamas tikslo jas platinti, neteisėtai laikė, t. y., 0,738 g narkotinės medžiagos – kanapių (antžeminių dalių) su savimi <...> policijos pareigūnai pas jį rado ir paėmė minėtą kiekį narkotinės medžiagos ir 18,141 g narkotinės medžiagos – kanapių (antžeminių dalių) bei 1,205 g psichotropinės medžiagos – MDMA neteisėtai laikė namuose (-), kol policijos pareigūnai 2018-01-27 apie 23.45 val. juos surado ir paėmė kratos metu“ (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugsėjo 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-518-468/2019). LAT 2015 m. nagrinėtoje byloje taip pat buvo nagrinėjama situacija, kai asmuo kaltinamas pagal du baudžiamojo įstatymo straipsnius: „M. K. įgijus psichotropinių medžiagų, neturint tikslo jas parduoti ar kitaip platinti, jam susiformavo nauja tyčia dalį jų parduoti, o kitą dalį jis toliau laikė neturėdamas tikslo parduoti ar kitaip platinti. <...> Nuteistojo M. K. neteisėti veiksmai, pasireiškę psichotropinės medžiagos įgijimu ir jos laikymu, neturinti tikslo parduoti ar kitaip platinti, atitinka BK 259 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos subjektyviuosius ir objektyviuosius požymius, o kiti veiksmai – psichotropinės medžiagos pardavimas V. K. – atitinka BK 260 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamos veikos sudėtį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315-139/2015).

Nusikalstamos veikos kvalifikavimas pagal LR BK 260 str. Lietuvos Aukščiausiojo teismo (toliau – LAT) praktikoje gali būti padaroma ir **bendradarbiaujant**. Tokiu atveju teismas turi įrodyti bendradarbiavimo faktą. Vadovaujantis LR BK 24 straipsnio 1 d. bendradarbiavimas yra „bendras dviejų ar daugiau tarpusavyje susitarusių pakaltinamų ir sulaukusių šio kodekso 13 straipsnyje nustatyto amžiaus asmenų dalyvavimas darant nusikalstamą veiką“. LR BK 13 str. 1 d. nurodoma, kad iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo asmeniui buvo suėję 16 metų. Tiesa, pagal LR BK 263 str. (narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą arba kitokį neteisėtą užvaldymą, įtvirtintą LR BK 263 str.), baudžiamoji atsakomybė gali būti taikoma asmeniui, kuriam iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo asmeniui buvo suėję 14 metų. Remiantis LR BK, baudžiamoji atsakomybė pagal LR BK 259 str. ir LR BK 260 str. gali būti taikoma tik asmeniui, kuriam buvo suėję 16 metų. Teismuose nagrinėjamos bylos, kuomet problemos kyla dėl bendradarbiavimo fakto įrodymo, kadangi pasitaiko situacijų, kai asmuo, norėdamas įsigyti narkotinių ar psichotropinių medžiagų, pasinaudoja kitais asmenimis. Jei asmens veiksmai yra kvalifikuojami kaip bendrininkavimas, jam taikoma baudžiamoji

atsakomybė pagal LR BK 260 str. Šiuo atveju teismai turi atsižvelgti į tarpusavio susitarimo pobūdį, ryšius, veiksmų bendrumą, suderinamumo lygį, organizuotumo laipsnį, bendrininkų atliktų veiksmų pobūdį ir pan. (Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-397/2015). Būtinai bendrininkavimo požymis yra asmenų susitarimas veikti kartu, siekiant realizuoti bendrus ketinimus. Organizatorius yra tas asmuo, kuris parengia nusikalstamą veiką ir yra atsakingas už vadovavimą jai. Teismų praktikoje dažniausiai vadovaujama nuostata, kad „paprastai asmuo, atlikęs parengiamuosius veiksmus ir vadovavęs narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimui net ir asmeniniam vartojimui, laikytinas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis turint tikslą jas platinti organizatoriumi“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014). Pavyzdžiui, LAT nagrinėtoje byloje T.V. nusikalstama veika buvo kvalifikuota pagal LR BK 260 str. 1 d., nepriklausomai nuo to, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimą ir siuntimą inicijavo savo vartojimo reikmėms. Teismas, įvertinęs visas bylos aplinkybes, nustatė, kad T.V. atliko esminius parengiamuosius veiksmus ir aktyviai dalyvavo jų įgijime, gabenime ir išsiuntime (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014). Reikia pažymėti, kad teismų praktikoje „vien ta aplinkybė, kad kaltininkas pats vartoja narkotines ar psichotropines medžiagas, savaime dar nereiškia, jog jis neturi tikslo šias medžiagas parduoti ar kitaip platinti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014).

Pavyzdžiui, Kauno apygardos teisme buvo nagrinėjama baudžiamoji byla, kurioje nuteistasis prašė pakeisti pirmosios instancijos teismo sprendimą, pagal kurį jis pripažintas kaltu pagal LR BK 260 str. 1 d., ir veiką perkvalifikuoti pagal LR BK 259 str. paskiriant bausmę atitinkančiai kvalifikacijai. Teismas įvertinęs bylos aplinkybes pripažino, kad vadovaujant L. K., kiti nusikalstamos veikos bendrininkai – E. K. ir R. K. įgijo, gabenė ir pataisė namus narkotines medžiagas. Nustatytos aplinkybės neginčijamai patvirtino, jog L. K. parengė nusikalstamos veikos planą ir jį vykdė nuo narkotikų suradimo, pristatymo nusikalstamos veikos bendrininkams iki jų gabenimo organizavimo į teritoriją ir jam vadovavo (Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-397/2015). Vertinant tokių nusikalstamų veikų latentškumą galima pastebėti, kad bendrininkaujant ir jei, į narkotinių ar psichotropinių medžiagų pardavimą ar platinimą, įtraukiami artimi asmenys, susiduriama su bendrininkų nenoru pranešti apie artimą asmenį ir sukelti jam rūpesčių. Vienas iš esminių latentškumą nulemiančių veiksnių yra tai, kad asmuo, organizuodamas nusikalstamą veiką nesuvokė, kad jo veika daro didelę žalą, arba

apskirtai, kad asmeninio vartojimo poreikio patenkinimas gali būti laikomas nusikalstama veika: „Kitų asmenų veika jo nusikaltimo atžvilgiu – priemonė pasiekti tikslą, todėl nuteistojo teigimu, jis organizavo narkotinių medžiagų įsigijimą sau bei pasikėsino įgyti narkotines medžiagas“ (Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-397/2015). Atsižvelgiant į su narkotikų susijusio nusikalstamo elgesio teorinius aspektus galima pastebėti, kad šie pavyzdžiai iliustruoja, jog narkotikų vartojimo poreikis nulėmė nusikalstamo elgesio atsiradimą.

Teismų praktikoje problemiškas kyla tada, kai **tikslas platinti kyla dar prieš įsigyjant (ketinant) narkotines ar psichotropines medžiagas arba tikslas susiformuoja po realaus narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimo**. Tai, ar kaltininkas turėjo tokią tikslą, įrodinėjama vertinant objektyvius bylos duomenis, taip pat – ir kaltininko parodymus (Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-317/2019). Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje byloje „nuteistieji A. R. ir I. V. kaltės dėl neteisėto disponavimo narkotinėmis medžiagomis, turint tikslą jas platinti, nepripažįsta, abu teigia, kad jie dėl nieko nesitarė, nežinojo, kad narkotinės medžiagos bus įneštos į Pataisos namus, o kalbėta buvo tik apie tai, kad I. V. apmokės A. R. pirkinius pataisos namų „parduotuvėje“, o pastarasis – S. V. kelionės į pasimatymą su I. V. išlaidas“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-261-626/2020). Teismas, kvalifikuodamas nusikalstamą veiką atsižvelgė ne tik į kaltininkų parodymus, tačiau į aplinkybių visumą ir į kaltininkų veiksmus, kurie laikomi pagrindu nustatant, jog disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis kvalifikuojamas pagal LR BK 260 str. LAT praktikoje vadovaujamosi nuostata, kad kaltės turinys atskleidžiamas ne vien tik kaltininko parodymais, kaip jis suvokė bei vertino savo veiksmus, tačiau vertinant ir išorinius (objektyviusius) nusikalstamos veikos požymius: kaltininko atliktus veiksmus, jų pobūdį, pastangas juos darant, aplinkybes, lėmusias tokių veiksmų padarymą, kaltininko siekiamą rezultatą ir t. t. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-1073/2018).

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės problemos teismų praktikoje kyla dėl disponuojamų narkotinių ar psichotropinių medžiagų tikslo įrodymo, kadangi tai yra pagrindinis kriterijus atirbojantis nusikalstamas veikas numatytas LR BK 259 str. ir LR BK 260 str. Disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis glaudžiai siejamas su nusikalstamo elgesio priežastimis. Šiuo atveju asmens, kuris disponuodamas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis ir neturėdamas tikslo jų platinti, nusikalstamą elgseną galima vertinti kaip narkotikų vartojimo skatinamą nusikalstamą

elgseną. Teismų praktikos apžvalga leido nustatyti, kad dažniausiai šio pobūdžio nusikalstamosiose veikose kaltinamieji yra vartojantys narkotines ar psichotropines medžiagas, todėl pagal LR BK 259 str. jie įsigijo jų siekdami patenkinti savo priklausomybę joms, o pagal LR BK 260 str. siekia gauti ekonominių išteklių savo vartojimo poreikių tenkinimui. Vertinant latentiško kontekstu, nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, mastas yra neapčiuopiamas, kadangi didžioji dalis nusikalstamų veikų yra padaroma asmenų, kurie yra vartojantys ir jiems už tai gali kilti baudžiamoji atsakomybė.

4.2. LR BK 54 str. 3 d. taikymas neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis byloje

Analizuojant teismų praktiką Lietuvoje pastebėta, kad dažnai kaltinamieji siekia, jog jų nusikalstama veika būtų perkvalifikuoti iš LR BK 260 str. į LR BK 259 str., numatantį švelnesnes bausmes. Tokie atvejai yra numatyti LR BK 62 str. arba LR BK 54 str. 3 d.

Remiantis Lietuvos apeliacinio teismo nusistovėjusia praktika, kaltininkui gali būti skiriama mažesnė bausmė nei numatyta baudžiamojo įstatymo straipsnio sankcijoje (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-261-626/2020). Remiantis LR BK 54 str. 3 d., kuriame yra nustatyti bendrieji bausmės skyrimo pagrindai, mažesnės bausmės skyrimas yra galimas tik tuo atveju, jei teismas nustato, kad straipsnyje numatytos sankcijos paskyrimas prieštarautų teisingumo principo įgyvendinimui, tokiu atveju gali priimti sprendimą kaltininkui skirti švelnesnę bausmę (LR BK 54 straipsnis 3 dalis). Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje taip pat suformuluota nuostata, kad LR BK 54 str. 3 d. taikoma tuo atveju, kai nėra pagrindo paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę pagal BK 62 straipsnį (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-95-449/2018).

Bausmės yra laikomos valstybės prievartos priemonėmis, kuriomis siekiama atgrasyti asmenį nuo pakartotinio nusikalstamos veikos atlikimo ir mažinti recidyvinį nusikalstamumą. Bausmė yra teisinga tada, kai ji atitinka padarytos veikos ir kaltininko asmenybės pavojingumą. Baudžiamosios teisės paskirties kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija) (Kauno apygardos teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-329-175/2016). LR BK 54 str. 3 d. taikymą baudžiamosiose byloje, susijusiose su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, svarba grindžiama tuo, kad Lietuvos teismai gana dažnai individualizuoja baudžiamąją atsakomybę, todėl

skiria švelnesnes bausmes, o švelnesnių bausmių taikymo mastas sudaro nuo penktadalio iki trečdaliao bylų (Pranka, 2020).

Teismų praktikoje taikant švelnesnes bausmes yra atsižvelgiama į įvairias aplinkybes, galinčias numatyti, kaip asmuo elgsis ateityje ir, ar taikoma bausmė leis užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. LAT vadovaujamosi nuostata, kad BK 54 straipsnio 3 dalies normų taikymas paprastai siejamas su tam tikromis byloje nustatytomis išskirtinėmis aplinkybėmis, apibūdinančiomis tiek pačios veikos mažesnę nei rūšinis pavojingumą, tiek ją padariusį asmenį, tiek kitas nustatytas aplinkybes, tačiau įstatymas nepateikia tokių aplinkybių apibrėžimo ar sąrašo, tad šiuo klausimu nėra ir visiškai vienodos teismų praktikos, nes vieni teismai nagrinėdami panašaus pobūdžio bylas, tas pačias aplinkybes laikė išskirtinėmis, o kiti ne (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014). Vienas iš pavyzdžių gali būti Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. nagrinėta baudžiamoji byla, kurioje apeliantas nesutinka su pirmosios instancijos teismo išvada dėl švelnesnės bausmės V.K. skyrimo. Šioje byloje pirmosios instancijos teismas išimtinė aplinkybe konstatavo tai, kad nuteistasis disponavo dideliu kiekiu narkotinių medžiagų trumpą laiką. Lietuvos apeliacinis teismas pripažino, kad apeliantų skundai dėl LR BK 54 str. 3 d. yra nepagrįsti, todėl paliko galioti Šiaulių apygardos teismo sprendimą, kuriuo nuteistajam panaikinta švelnesnė bausmė. Nurodoma, asmens pakartotinis nusikalstamas elgesys atskleidė, kad iki tol taikytos baudžiamojo poveikio priemonės nebuvo veiksmingos, todėl asmens pakartotinis nusikalstamumas rodo jo elgesio pavojingumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-211-202/2018).

Vertinant teismų praktiką galima atsižvelgti į priešingą situaciją, kai LR BK 54 str. 3 d. buvo taikoma. Šiuo atveju LAT 2014 m. nagrinėtoje byloje teisėjų kolegijos nuomone, S.V. ir J.S. atžvilgiu yra pagrindas taikyti švelnesnę bausmę. Analizuojant tokį sprendimą lėmusias priežastis galima pastebėti, kad „S. V. ir J. S. kritinis požiūris į minėtus veiksmus leidžia teismui pagrįstai manyti, kad galima tikėtis įstatymus atitinkančio nuteistojo elgesio ne tik šiuo metu, bet ir ateityje. J. S. dirba pagal individualios veiklos liudijimą, S. V. yra dar labai jauno amžiaus, serga ŽIV, būdama suimta mokosi, abu turi nuolatinę gyvenamąją vietą“. Visos šiuos aplinkybės atskleidžia asmenybių mažesnę pavojingumą visuomenei. Pristatomoje byloje teisėjų kolegija nurodė, kad ankstesni nuteistųjų teistumai nepašalina asmenų veikos pavojingumo ir atsakomybės už juos, tačiau atsižvelgiant į bausmių skyrimo tikslus, griežtų bausmių taikymas gali neigiamai paveikti asmenų socialinius ryšius. Be to atsižvelgiama ir į tai, kad abu nuteistieji buvo linkę bendradarbiauti, todėl griežtos bausmės taikymas sumenkintų bendradarbiavimo reikšmę. Visos šios aplinkybės rodo, kad taikant

baudžiamajame įstatyme numatyta bausmę būtų pažeidžiamas teisingumo principas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014).

Būtina pažymėti, kad taikant BK 54 straipsnio 3 dalį svarbu ir tai, kad kaltininko asmenybės ir (ar) jo padarytos veikos vertinimas suponuotų išvadą, jog bausmė yra teisinga. Pavyzdžiui, V.D. vaidmuo bendrininkų grupėje pripažintas pasyviu, t.y. jis nebuvo pagrindinis. Teismas atsižvelgdamas į V.D. asmenybę, kuri buvo pripažinta nepavojinga, ir taikdamas griežtą laisvės atėmimo bausmę pagal LR BK 260 str. 3 d., pažeistų teisingumo principą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-249-895/2017).

4.3. Neteisėto disponavimo narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis dekriminalizavimas

Disponavimo narkotikais dekriminalizavimas yra plačiai diskutuojama tema. Dekriminalizavimas – tai baudžiamųjų nuobaudų už narkotikų įstatymų pažeidimus (dažniausiai disponavimą asmeniniam naudojimui) panaikinimas. Manoma, kad dekriminalizuojant disponavimą narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis bei investuojant į vartojančių asmenų gydymą, gali būti pasiekiami veiksmingų prevencijos tikslų. Šios priemonės gali sėkmingai prisidėti prie piktnaudžiavimo narkotikais žalos mažinimo bei nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, paplitimo stabdymo (Drug Policy Alliance, 2015). Lietuvoje pastaraisiais metais taip pat bandyta dekriminalizuoti disponavimą nedideliu kiekiu narkotinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui, tačiau kyla diskusijos, ar Lietuva žengia tinkamu keliu. Visu pirma atkreipiamas dėmesys, kad Lietuvoje 2018 m. priėmus narkotikų 10 metų prevencijos programą, po 4 metų vis dar nebuvo pasiekti efektyvūs rezultatai. G. Pankūno (2022) nuomone, Lietuvoje per anksti kalbama apie dekriminalizavimą, kadangi atkreipiamas dėmesys, jog pirmiausia būtina suefektyvinti prevencijos programą.

Vertinant dekriminalizavimo poveikį nusikalstamam elgesiui, susijusiam su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, nustatyta, kad kanapių dekriminalizavimas nedarė reikšmingo poveikio narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimui, tačiau padėjo sumažinti jaunimo suėmimų skaičių 75 proc., taip pat darė poveikį sumažėjusiam suaugusiųjų suėmimų skaičiui (Grucza *et al.*, 2018). Šie rodikliai yra reikšmingi vertinant registruoto ir latentinio nusikalstamumo santykį, kai latentinio nusikalstamumo aukštas lygis iškraipo realią nusikalstamumo statistiką, todėl

baudžiamosios politikos įgyvendinamos priemonės neleidžia užtikrinti veiksmingo baudžiamosios politikos veikimo. Šiuo atveju reikėtų atkreipti dėmesį į su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis susijusį latentinį nusikalstamumo mastą Lietuvoje, kuris išlieka stabiliai aukštas. Latentiškumo lygis nekito nei 2011 m., kuomet disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių medžiagų asmeniam vartojimui nebuvo kriminalizuotas, nei 2017 m., kuomet Lietuvoje kriminalizuotas disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Toks teisėkūros chaotiškumas ir vėl diskutuotinas grįžimas prie nedidelio kiekio narkotinių medžiagų dekriminalizavimo neleidžia spręsti problemos iš esmės.

Dekriminalizavimo modelio veiksmingumas nukreipiant žmones nuo baudžiamojo teisingumo sistemos priklauso nuo daugelio veiksnių. Tyrimai parodė, kad kai kuriose jurisdikcijose nepavyko įgyvendinti tokios sistemos, o kai kuriais atvejais tai padarė daug didesnę žalą žmonėms, vartojantiems narkotikus. Pabrėžiama, kad svarbu, jog bet koks modelis, primetantis civilinį, o ne baudžiamąjį atsaką, būtų pagrįstas žmogaus teisėmis ir asmens orumu. Civilinėje teisėje įtvirtinti prievartos ir baudžiamieji režimai gali padaryti tiek pat žalos, kiek ir kriminalizacija (Eastwood, Fox and Rosmarin, 2016). Lietuva ES kontekstu yra pripažįstama kaip viena iš griežčiausias bausmes taikančių valstybių, kai vertinamas disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų. Baudžiamosios politikos formavimas dažnai pripažįstamas kaip per griežtas ir neleidžiantis suvaldyti realaus nusikalstamumo masto, kuris susijęs su pavojingomis veikomis. Šiuo aspektu kalbėti apie dekriminalizavimą Lietuvoje yra reikalinga, kadangi Europos valstybių praktikoje šis metodas leido kontroliuoti registruoto nusikalstamumo mastą, tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad geraisiais pavyzdžiais laikomos valstybės tikslingai derino prevencines programas su baudžiamojo poveikio priemonėmis, todėl Lietuvoje turi būti sustiprinamas prevencinis kovos su narkotikų vartojimu mechanizmas.

D. Dragone *et al.* (2017) analizuodami kanapių legalizavimo naudą pabrėžė labai svarbius aspektus, kurie susiję su visuomenės saugumo užtikrinimu ir prevencija. Šiuo atveju autoriai nurodė, kad kanapių legalizavimas keičia kainą ir vartojimą, o taip pat reikšmingai paveikia ir rinką. Pagrindiniai pozityvūs veiksniai yra susiję su tuo, kad didėjant konkurenciniam spaudimui, nelegalūs kanapių medžiagų tiekėjai bus palaipsniui išstumiami iš rinkos, todėl kanapių medžiagos pasiūla lems geresnės kokybės ir mažiau pavojingesnių medžiagų žmogaus sveikatai atėjimui į rinką (Dragone *et al.*, 2017). Legalizavus kanapes ne medicinos, bet pramogų tikslais, JAV lėmė pasiektų pozityvių rezultatų nusikalstamo elgesio paplitimo sumažinimui. Šiuo atveju teigiami rezultatai

pasiekti smurtinių nusikaltimų, kurie buvo įvykdomi apsvaigus nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, sumažinimo srityje (Stohr *et al.*, 2020).

Pritarti ar nepritarti dekriminalizavimui yra daugelio valstybių keliamas klausimas. Atsižvelgiant į kitų šalių patirtis, kurios dekriminalizavo narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą, galima pastebėti, kad šio sprendimo veiksmingumas labai priklauso nuo to, kokie medžiagų kiekiai yra apibrėžiami kaip „asmeninis vartojimas“. Galima apžvelgti kai kurių valstybių patirtis (4 lentelė).

4 lentelė. **Valstybių patirtys dekriminalizuojant disponavimą nedideliu kiekiu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis**

Valstybė	Apibūdinimas
Čekijos Respublika	Čekija, priešingai, jau seniai įtraukė į savo narkotikų politiką daug žalos mažinimo ir gydymo elementų, įskaitant pakaitinį gydymą opioidais ir prieigos prie švirkštų programas, kurios yra vienos iš plačiausių Europoje. Čekijos vyriausybė atliko nuodugnų vertinimą ir nustatė, kad baudžiamosios sankcijos neturėjo jokio poveikio narkotikų vartojimui ar susijusiai žalai, todėl buvo nepateisinamos. 2009 m. šalis oficialiai priėmė dekriminalizavimo įstatymą, kuriame apibrėžiamas asmeninio vartojimo kiekis. Turimi duomenys rodo, kad Čekijos modelis duoda gryniosios visuomenės naudos
Olandija	Nyderlandai jau seniai laikosi politikos, kuria nurodoma prokurorams netraukti baudžiamojon atsakomybėn už maždaug vienos dozės bet kokio narkotiko laikymą asmeniniam vartojimui. Jaunų žmonių, kurie narkotikus vartoja problemiška, skaičius sumažėjo.

Šaltinis: Drug Policy Alliance, 2015

Gerieji šalių pavyzdžiai dėl dekriminalizavimo atskleidžia, kad valstybės siekia kontroliuoti narkotikų vartojimo reiškinį, tačiau kur kas kompleksiščiau žvelgia į šią problemą, lygiagrečiai taikant veiksmingas prevencines priemones ir sukuriant saugią aplinką asmenims, kurie disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, neturint tikslo jas parduoti ar platinti. Lietuvos jaunimo organizacijų 2021 m. rezoliucijoje dėl narkotikų politikos reformos Lietuvoje pabrėžiama, kad jei būtų žengtas narkotikų dekriminalizavimo žingsnis, tai būtų itin svarbus žingsnis, kadangi padėtų kovoti su asmenų priklausomybėmis, ypač su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu jaunimo tarpe. Šios išvados ir poreikis dekriminalizuoti yra grindžiamas valstybių sėkmingų praktikų pavyzdžiais, bei tuo, kad Lietuvoje per pastaruosius metus taikomos griežtos baudsmės nepadėjo pasiekti norimų rezultatų (LiJOT Asamblėjos 2021 m. liepos

24-25 d. rezoliucija Nr. 53 „Dėl narkotikų politikos reformos Lietuvoje“). G. Sakalauskas (2023) atkreipia dėmesį į baudžiamosios atsakomybės bendrosios ir specialiosios prevencijos priemonių veiksmingumą, tačiau išvelgia, kad baudžiamosios atsakomybės taikymo, už disponavimą narkotinėmis medžiagomis savo asmeniniam vartojimui, poveikis yra labai ribotas. Šiuo atžvilgiu autoriaus išvalgomis galima pagrįsti nusikalstamo elgesio kilimui poveikį darančių veiksnių įvairumą ir kompleksiskumą. Pabrėžiama, kad nusikalstamam elgesiui baudžiamosios teisės priemonės turi tik nežymų poveikį, kur kas svarbesniais veiksniais yra laikomi individualūs, socialiniai ir situaciniai.

Galima sutikti su šiomis išvalgomis, kadangi stebimas nusikalstamumo ir vartojimo mastas atskleidžia, kad situacija dėl disponavimo narkotinėmis medžiagomis nėra kontroliuojama. Pritarti galima tam, kad nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, kontrolė turėtų atitikti esamas tendencijas Lietuvoje. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje bent trečdalis nusikalstamų veikų yra kvalifikuojamos pagal LR BK 259 str. atskleidžia, kad bausmėmis nepavyko užkirsti kelio disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti. Lietuvoje nėra sukuriamas efektyvus narkotikų vartojimo prevencijos mechanizmas, kuris leistų ne tik bausti vartojančius asmenis, tačiau ir pasiūlyti alternatyvius prevencinius būdus, galinčius padėti kontroliuoti vartojimo situaciją.

Išvados

1. Narkotikų sąvoka yra apibrėžiamos kontroliuojamos cheminės medžiagos, veikiančios centrinę nervų sistemą, ir kurios yra įtrauktos į narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolę užtikrinančius teisės dokumentus. Narkotikų vartojimas yra laikomas problema, kuri sukelia ne tik fiziologinius kūno, bet ir psichologinius žmogaus elgsenos pokyčius. Ilgalaikis šių medžiagų vartojimas lemia atsirandančia asmens toleranciją šioms medžiagoms, todėl didėja narkotinių medžiagų kiekio poreikiai. Narkotikų vartojimo ir nusikalstamo elgesio sąsajos sudėtingos, nes ne visas nusikalstamas elgesys yra susijęs su narkotikų vartojimu, ir ne visi narkotikų vartojimo atvejai lemia nusikalstamo elgesio kilimą. Nusikalstamo elgesio kilimas yra veikiamas asmens elgseną veikiančių vidinių ir išorinių veiksnių.
2. Latentinio nusikalstamumo sąvoka yra apibūdinama nusikaltimų kategorija, kai nusikaltimai ir nusikaltėliai lieka nežinomi teisėsaugos sistemai, todėl jie nėra oficialiai įtraukiami į nusikalstamumo statistiką. Latentiškumas iškraipo realius nusikalstamumo parametrus, todėl reikšmingai paveikia baudžiamosios politikos formavimą ir priemones. Latentiškumas yra skirstomas į natūralų, dirbtinį ir ribinį. Ribinis ir dirbtinis latentiškumas, skirtingai nei natūralus, yra iš dalies žinomi atvejai, tačiau dėl sisteminių registravimo klaidų, jis nėra atitinkamai įregistruojamas į nusikalstamumo apskaitą. Latentiškumą labiausiai įtakoja veiksniai, susiję su nusikalstamų veikų aukų sprendimu pranešti apie nusikalstamas veikas, todėl su disponavimu narkotinėmis medžiagomis susijęs nusikalstamumo latentiškumas itin aukštas, kadangi nusikalstamą veiką atliekantis asmuo siekia išvengti teisinės atsakomybės. Su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio latentiškumo atskleidimas gali būti matuojamas tik remiantis socialiniais tyrimais bei statistiniais duomenimis, tačiau tikslaus latentiškumo masto nėra galimybės nustatyti.
3. Registruoto nusikalstamumo statistinių duomenų analizė atskleidė, kad įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius didėja, todėl formuojamos dvi galimos prielaidos: latentiškumo mastas mažėja, todėl didėja registruotų įtariamų (kaltinamų) asmenų skaičius; su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamumo problema didėja. Nustatyta, kad Lietuvoje pagrindinę registruoto nusikalstamumo dalį sudaro nusikalstamos veikos, kurios įtvirtintos LR BK 259 str., kai asmuo disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui. Šio pobūdžio nusikalstamose veikose latentiškumo masto išskirtinį dydį lemia tai, kad asmuo, kuris disponuoja narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis asmeniniam vartojimui, nėra

suireresuotas pranešti apie savo vykdomą nusikalstamą veiką dėl baudžiamosios atsakomybės vengimo. Lietuvoje nuo 2011 m. nusikalstamų veikų, susijusių su narkotikų vartojimu, statistikoje atsispindinčių nusikalstamų dalis išlieka stabili – 2-3 procentai.

4. Vertinant su narkotikų vartojimu susijusio latentinio nusikalstamumo aktualijas Lietuvoje nustatyta, kad:

- Lietuvoje nusikalstamumo, susijusio su narkotikų vartojimu, mastas yra neapčiuopiamas, kadangi didžioji dalis nusikalstamų veikų yra padaroma asmenų, kurie yra vartojantys ir jiems už tai gali kilti baudžiamoji atsakomybė.
- Pagrindinės problemos teismų praktikoje kyla dėl disponuojamų narkotinių ar psichotropinių medžiagų tikslo įrodymo, kadangi tai yra pagrindinis kriterijus atribojantis nusikalstamas veikas numatytas LR BK 259 str. ir LR BK 260 str.
- Disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis glaudžiai siejamas su nusikalstamo elgesio priežastimis. Disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, neturint tikslo jų platinti, gali būti vertinamas kaip narkotikų vartojimo skatinamas nusikalstamas elgesys.
- BK 54 straipsnio 3 dalies normų taikymas siejamas su byloje nustatytais išskirtinėmis aplinkybėmis, apibūdinančiomis tiek pačios veikos mažesnę nei rūšinis pavojingumą, tiek ją padariusį asmenį, tačiau įstatymas nepateikia tokių aplinkybių apibrėžimo ar sąrašo, kad šiuo klausimu nėra ir visiškai vienodos teismų praktikos.
- Lietuvoje bent trečdalis nusikalstamų veikų yra kvalifikuojamos pagal LR BK 259 str. atskleidžia, kad bausmėmis nepavyko užkirsti kelio disponavimui narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti.
- Dekriminalizavimas yra šiuo metu aktualus ir diskusijas keliantis klausimas Lietuvoje. Teisėkūros chaotiškumas ir vėl svarstomas grįžimas prie nedidelio kiekio narkotinių medžiagų dekriminalizavimo rodo besitęsianti neveiksmingą, kovos su narkotinių medžiagų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio, mechanizmą.

Siūlymai

Atsižvelgiant į šiame magistro baigiamajame darbe atliktą su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio analizę, bei atsižvelgiant į aktualijas Lietuvoje, siūlytina atkreipti dėmesį, kad:

- LR BK 54 str. 3 d. taikymo dažnumas teismų praktikoje yra neatsiejamas nuo įstatyme įtvirtintų ribų siaurumo, todėl reikėtų atsižvelgti į tai, kad turėtų būti nustatomos ne minimalios, o maksimalios sankcijų ribos;
- Dekriminalizavimo tapatinimas su legalizavimu daro poveikį kylančiam pasipriešinimui ir neteislingam dekriminalizavimo vertinimui visuomenės akyse. Be to, baudžiamojo poveikio priemonėmis nebuvo pasiektas norimas rezultatas dėl nusikalstamų veikų skaičiaus sumažėjimo, todėl nusikalstamo elgesio mastas išlieka aukštas, ypač jaunimo tarpe. Atsižvelgiant į tai, dekriminalizavimas turėtų būti siejamas su nepilnamečių ar jaunų pilnamečių, kurie pagal socialinę brandą gali būti priskiriami nepilnamečiams, teisinės atsakomybės švelninimu, pagrindinį dėmesį skiriant veiksmingo prevencinio mechanizmo įgyvendinimui.

Šaltinių sąrašas

Teisės normų aktai:

1. Bendroji narkotinių medžiagų konvencija (1961). *Valstybės žinios*, 2001-06-15, Nr. 51-1768.
2. Psichotropinių medžiagų konvencija (1971). *Valstybės žinios*, 2001-06-13, Nr. 50-1743.
3. Jungtinių Tautų Organizacijos Konvencija dėl kovos su neteisėta narkotinių ir psichotropinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta (1988). *Valstybės žinios*, 1998-04-22, Nr. 38-1004.
4. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. lapkričio 15 d. direktyva (ES) 2017/2103, kuria iš dalies keičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR ir kuria panaikinamas Tarybos sprendimas 2005/387/TVR. OL L305/12.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *TAR*, Nr. 2022-11875.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341, Nr.46-0, i. k. 1021010ISTA00IX-785.
7. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). *TAR*, Nr. 11216.
8. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, Nr. 8-161, i. k. 0981010ISTAVIII-602.
9. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo Nr. VIII-602 2, 3, 4, 8, 8-1, 9, 10, 10-1, 10-4, 12, 13, 14, 15, 16, 21, 21-1, 21-4, 21-7, 23 straipsnių, priedo pakeitimo ir Įstatymo papildymo ketvirtuoju-2 skirsniu įstatymas (2021). *TAR*, 2021-01-25, Nr. 1219.
10. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. V-239 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“. *Valstybės žinios*, Nr. 41-1899.
11. Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2007 m. rugsėjo 26 d. įsakymas Nr. 1V-335 „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2003 m. birželio 30 d. įsakymo Nr. 1V-264 "Dėl Nusikalstamų veikų, jas padariusių asmenų bei nukentėjusių asmenų pagrindinių statistinių rodiklių formavimo taisyklių patvirtinimo" pakeitimo“. *Valstybės žinios*, Nr. 103-4229.

Specialioji literatūra:

12. Abdramanova, N.K. *et al.* (2019). Latent Crime Research Methodology in Europe, Commonwealth of Independent States (CIS) and Kazakhstan. *Journal of Advanced*

- Research in Law and Economics*, Volume X, 5(43), 1358 – 1369, 10.14505/jarle.v10.5(43).01.
13. Abdramanova, N.K., Abdukamirova, Z.T. ir Alaukhanov, Y.O. (2020). Latent Economic and Corruption Crime as an Indicator of the Shadow Economy. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 138, 214-219.
 14. Acus, A. ir Beteika. L. (2016). Registruoto turtinio nusikalstamumo Klaipėdos mieste dinamika 1990–2015 m. *Tiltai*, 1, 59-82.
 15. Ažubalytė, R., Jurgaitis, R. ir Zajančauskienė J. (2011). *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
 16. Babachinaitė, G. (2012). Šiuolaikinio registruoto nusikalstamumo Lietuvoje pagrindiniai bruožai. *Jurisprudencija*, 19(4), 1619-1632.
 17. Babachinaitė, G. ir kt. (2009). *Latentinio nusikalstamumo kriminologinio tyrimo metodikos* [interaktyvus]. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: https://www3.mruni.eu/~akiskis/alfredo-str-latent_nus_tyrimo_metodikos2009.pdf [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.].
 18. Bulotaitė, L. (2002). *Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje*. Vilnius: Visuomenės sveikatos ugdymo centro leidykla „Sveikata“.
 19. Chen, L. *et al.* (2018). Predicting Substance Use and Deviant Behavior from Prosociality and Sociability in Adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 48(4), <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-018-0940-4>.
 20. Čvorovič, D. (2022). *Latent Crime And Police Statistics – The Role Of Sense Of Security In The Law Enforcement Work*. CRIMEN, XIII3 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/2217-219X/2022/2217-219X2203247Q.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 3 d.].
 21. Grucza, R.A. *et al.* (2018). Cannabis Decriminalization: A Study of Recent Policy Change in Five U.S. States. *Int J Drug Policy*, 59, 67-75, <https://doi.org/10.1016%2Fj.drugpo.2018.06.016>.
 22. Gutauskas, A. (2018). Nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis: jautriausi teismų praktikos aspektai. *Teisės apžvalga*, No. 2(18), 191-209 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/OWNER/Downloads/164-Article%20Text-505-2-10-20181206%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/OWNER/Downloads/164-Article%20Text-505-2-10-20181206%20(1).pdf) [žiūrėta 2023 m. sausio 4 d.].
 23. Hullova, M. (2014). The Causes of Latency of Particular Crimes Against Morality. *European Police Science and Research Bulletin*, Issue 11, 41-46 [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

- <https://bulletin.cepol.europa.eu/index.php/bulletin/article/view/105/93> [žiūrėta 2023 m. sausio 2 d.].
24. Jukštaitė-Pačėšienė, L. ir Sapežinskienė, L. (2016). Narkotikus vartojančių agresija prieš kitus ir psichoterapinės-krizinės/ prevencinės intervencijos poreikis (atvejo analizė). *Sveikatos Mokslai / Health Sciences In Eastern Europe*, 26 tomas, Nr. 1, 75-80, <http://doi.org/10.5200/sm-hs.2016.012>.
25. Kestenis, A. (2002). Narkomanija kaip visuomenės saugumo problema. *Jurisprudencija*, 2002, t. 29(21), 109–116 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/OWNER/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20\(10\).pdf](file:///C:/Users/OWNER/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23%20(10).pdf) [žiūrėta 2023 m. sausio 14 d.].
26. Kipane, A. (2018). Criminological characteristics of sexual violence. *SHS Web of Conferences*, 51, 01010, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185101010>.
27. Kiškis, A. (2008). Nusikalstamumas Lietuvoje: ko neparodo oficialioji statistika? *Jurisprudencija*, 11(113), 114-123.
28. Kiškis, A. ir Babachinaitė, G. (red.) (2010). *Kriminologija* [interaktyvus]. Mykolo Romerio universitetas. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16708/9789955192107.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [žiūrėta 2023 m. vasario 12 d.].
29. Klymenov, M. (2017). Unsolved and Latent Crime: Differences and Similarities. *Law Enforcement Review*, 1(1), [https://doi.org/10.24147/2542-1514.2017.1\(1\).106-113](https://doi.org/10.24147/2542-1514.2017.1(1).106-113).
30. Krulik, O. *et al.* (2022). Czech Republic and Slovakia: Criminal statistics during the coronavirus situation. *Cogen Social Sciences*, 8:1, <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2138146>.
31. Kuklianskis, S. ir Kukliasky, F. (2005). Nusikaltimų latentiskumas: prigimtis, rūšys, prevencijos matmenys. *Teisės problemos*, Nr. 2(48), 61-78.
32. Lankauskas, M. (2018). *Narkotikų kontrolės konstravimo ypatumai: Lietuvos atvejo analizė viešojo kanapių diskurso kontekste*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, sociologija (O5S), Vilnius universitetas. Vilniaus: Vilniaus universiteto leidykla.
33. Malizia, N. (2018). Cannabis Use and Deviant Behavior among University student: an empirical research. *International Journal of Scientific and Research Publications*, Volume 8, Issue 1, 269-277 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ijsrp.org/research-paper-0118/ijsrp-p7337.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].

34. Mohammadnezhad, M., Thomas, A. and Kabir, R. (2020). Determinants and Prevention Strategies of Substance Abuse in Pacific Countries: A Systematic Review. *Oman Med J*, 35(5):e187, <https://doi.org/10.5001%2Fomj.2020.128>.
35. Nordstrom, B.R. and Dackis, C.A. (2011). Drugs and Crime. *The Journal of Psychiatry & Law*, 39(4), 663-687, <https://doi.org/10.1177/009318531103900407>.
36. Parti, K. and RRobinson, A. (2021). What Hinders Victims from Reporting Sexual Violence: A Qualitative Study with Police Officers, Prosecutors, and Judges in Hungary. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 10(3), 158-176, <https://doi.org/10.5204/ijcjsd.1851>.
37. Pierce, M. et al. (2017). Insights into the link between drug use and criminality: Lifetime offending of criminally active opiate users. *Drug Alcohol Depend*, 179, 309-316, <https://doi.org/10.1016%2Fj.drugalcdep.2017.07.024>.
38. Pranka, D. (2020). Teisingos baudmės beieškant: švelnesnės baudmės skyrimas už neteisėtą disponavimą dideliu ar labai dideliu narkotinių ar psichotropinių medžiagų kiekiu. *Teisės problemos*, Nr. 1 (99), 57-83.
39. Razaiee, R., Olyae, S. and Sargolzaiee, A. (2013). The Relationship Between the Type of Crime and Drugs in Addicted Prisoners in Zahedan Central Prison. *Int J High Risk Behav Addict*, 2(3), 139–140, <https://doi.org/10.5812%2Fijhrba.13977>.
40. Sakalauskas, G. (2007). *Įvadas į empirinę kriminologiją* [interaktyvus]. Vilnius: Teisės institutas. Prieiga per internetą: <http://web.vu.lt/tf/g.sakalauskas/files/2012/09/Gintautas-Sakalauskas.-%C4%AEvadas-%C4%AF-empirin%C4%99-kriminologij%C4%85.-Vilnius-Lietuvos-teis%C4%97s-institutas-2007.-rankra%C5%A1tis.pdf> [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.].
41. Sakalauskas, G. (2017). Kodėl kriminologija? *Teisė*, 105, <http://dx.doi.org/10.15388/Teise.2017.105.11105>.
42. Sakalauskas, G. (red.) (2011). *Registruotas ir latentinis nusikalstamumas Lietuvoje: tendencijos, lyginamieji aspektai ir aplinkos veiksniai*. Vilnius: leidykla „Eugrimas“.
43. Sakalauskas, S. (2023). Ar reikia (de)kriminalizuoti nedidelio kiekio narkotinių medžiagų turėjimą? *Spectrum*, Nr. 37, 50-56 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://naujienos.vu.lt/naujausiame-spectrum-numeryje-nuo-narkotiku-dekriminalizavimo-iki-plastiko-paradokso/> [žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d.].
44. Subata, E., Bulotaitė, L. ir Grimalauskienė, O. (2002). *Narkotikų vartojimo prevencija bendruomenėje*. Vilnius: Visuomenės sveikatos ugdymo centro leidykla „Sveikata“.

45. Varkalys, P. (2019). LR BK 259 str. 2 d. kriminalizavimo proporcingumas. *Teisės apžvalga*, Nr. 1(19), 89-117 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/reader/287167080> [žiūrėta 2023 m. kovo 5 d.].

46. Williams, K. S. (1994). *Textbook on Criminology: 2nd edition*. Glasgow: Bell & Bain Limited.

Teismų praktika:

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. liepos 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225/2008.

48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014.

50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-361/2014.

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-173/2014.

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-315-139/2015.

53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-249-895/2017.

54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38-1073/2018.

55. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-95-449/2018.

56. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-211-202/2018.

57. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-261-626/2020.

58. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-261-626/2020.

59. Kauno apygardos teismo 2016 m. gruodžio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-329-175/2016.

60. Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-317/2019.

61. Kauno apygardos teismo 2015 m. sausio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-397/2015.
62. Kauno apygardos teismo 2015 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-397/2015.
63. Kauno apygardos teismo 2019 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-316-317/2019.
64. Tauragės apylinkės teismo 2019 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-59-635/2019.
65. Vilniaus apygardos teismo 2019 m. rugsėjo 24 d. nuosprendis byloje Nr. 1A-518-468/2019.
66. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-317-988/2019.
67. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2019 m. sausio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-317-988/2019.

Kiti šaltiniai:

68. Akuatev, R.M. *et al.* (2017). The Concept of Latent Crime. *Researchgate* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/316277423_The_concept_of_latent_crime [žiūrėta 2023m. sausio 4 d.].
69. Dragone, D. *et al.* (2017). Crime and the Legalization of Recreational Marijuana. *IZA DP*, No. 10522 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://docs.iza.org/dp10522.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.].
70. Drug Policy Alliance. (2015). *Approaches to Decriminalizing Drug Use & Possession* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.unodc.org/documents/ungass2016/Contributions/Civil/DrugPolicyAlliance/DPA_Fact_Sheet_Approaches_to_Decriminalization_Feb2015_1.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 3 d.].
71. Eastwood, N., Fox, E. and Rosmarin, A. (2016). *A Quiet Revolution: Drug Decriminalisation Across the Globe* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.release.org.uk/sites/default/files/pdf/publications/A%20Quiet%20Revolution%20-%20Decriminalisation%20Across%20the%20Globe.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 21 d.].
72. El-Dakkak, M.S. (2014) *Crimonoly and Penology. First Edition*. The Judicial Department – Abu Dhabi [interaktyvus]. Prieiga per internetą:

<https://www.adj.d.gov.ae/sites/Authoring/EN/ELibrary%20Books/Criminology%20And%20Penology.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 18 d.].

73. ES kovos su narkotikais 2021-2025 m. strategija (2020) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14178-2020-INIT/en/pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.].
74. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos. Kovos su nepilnamečių nusikalstamumu būdai ir nepilnamečių justicijos sistemos vaidmuo Europos Sąjungoje 2006/C 110/13. C110/75.
75. *Europos narkotikų vartojimo paplitimo 2021 m. ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13838/2021.2256_LT_02feedback.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
76. *Europos narkotikų vartojimo paplitimo 2022 m. ataskaita* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/14644/20222419_TDAT22001LTN_PDF.pdf [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.].
77. Eurostat. (2022a). *Crime statistics* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Crime_statistics#unlawful_acts_involving_controlled_drugs_or_precursors_in_the_EU_in_2020.2C_a_2_.25_drop_after_a_peak_in_2019 [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.].
78. Eurostat. (2022b). *Recorded offences by offence category - police data* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/crim_off_cat/default/table?lang=en [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.].
79. Informatikos ir ryšių departamentas (IRD). (2022). *Nusikalstamumo duomenų rinkiniai* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ird.lt/lt/paslaugos/tvarkomu-valdomu-registru-ir-informaciniu-sistemu-paslaugos/nusikalstamu-veiku-zinybinio-registro-nvzr-atviri-duomenys-paslaugos/nusikalstamumo-duomeny-rinkiniai/family.NU?DT%5B%5D=2022-12&DT%5B%5D=2021-12&DT%5B%5D=2020-12&DT%5B%5D=2019-12&DT%5B%5D=2018-12&DT%5B%5D=2017-12&DT%5B%5D=2016-12&SAV%5B%5D=LR&TS%5B%5D=UZR&BK%5B%5D=BK259&BK%5B%5D=BK259->

[2D&BK%5B%5D=BK260&BK%5B%5D=BK261&BK%5B%5D=BK262&BK%5B%5D=BK263&BK%5B%5D=BK264&BK%5B%5D=BK264-2D&BK%5B%5D=BK265&BK%5B%5D=BK266&BK%5B%5D=BK267&BK%5B%5D=BK268&cols=DT](#) [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.].

80. LiJOT Asamblėjos 2021 m. liepos 24-25 d. rezoliucija Nr. 53 „Dėl narkotikų politikos reformos Lietuvoje“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://lijot.lt/wp-content/uploads/2021/07/REZOLIUCIJA-D%C4%96L-NARKOTIK%C5%B2-POLITIKOS-REFORMOS-LIETUVOJE-1-1.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 27 d.].
81. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (2020). *Sužinok daugiau apie naujas psichoaktyvias medžiagas*. Informacinis leidinys [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/FINAL%20NTAKD%20brosiura%20web.pdf> [žiūrėta 2023 m. sausio 3 d.].
82. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. (2022). *Narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas Lietuvoje 2004-2021 m.* [interaktyvus]. Vilnius: VILMORUS. Prieiga per internetą: [https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka%20\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/GPS%20Santrauka%20(1).pdf) [žiūrėta 2023 m. vasario 20 d.].
83. Oficialiosios statistikos portalas. (2022). *Nuolatinių gyventojų skaičius metų pradžioje* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R167#/> [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.].
84. Pankūnas, G. (2022). „Prokuroras numano, kas slypi už kanapių dekriminalizavimo: Lietuva – per maža valstybė, kad galėtume taip su ja eksperimentuoti [interaktyvus]. *LRT*. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1838503/prokuroras-numano-kas-slypi-uz-kanapiu-dekriminalizavimo-lietuva-per-maza-valstybe-kad-galetume-taip-su-ja-eksperimentuoti> [žiūrėta 2023 m. kovo 11 d.].
85. Rasimavičiūtė, V. (2016). *Baudžiamoji atsakomybė už neteisėtą disponavimą narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis*. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas.
86. Stohr, M.K. et al. (2020). *Effects of Marijuana Legalization on Law Enforcement and Crime: Final Report* [interaktyvus]. Office of Justice Programs. Prieiga per internetą: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/grants/255060.pdf> [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.].
87. Subata, E. ir Malinauskaite, A. (2009). *Asmenų, sergančių priklausomybe nuo opioidų, diagnostika, medikamentinis gydymas ir socialinė pagalba*. Vilnius: Vilniaus

priklausomybės ligų centras [interaktyvus]. Prieiga per internetą:
https://www.rplc.lt/wp-content/uploads/2018/08/Methadone_Maintenance_Protocol.pdf [žiūrėta 2023 m. vasario 5 d.].

88. Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2007). *T. XI*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

SANTRAUKA

Latentinis ir registruotas su nelegalių narkotikų vartojimu susijęs nusikalstamas elgesys Lietuvoje

Justina Palukaitytė

Magistro darbe analizuojamos latentinio ir registruoto nusikalstamo elgesio, susijusio su nelegalių narkotikų vartojimu Lietuvoje, teorinės ir praktinės prielaidos. Latentinio ir registruoto su nelegalių narkotikų vartojimu susijusio elgesio tematika yra labai plati, todėl šiame darbe pasirinkta vertinti tik šiuo metu Lietuvai aktualiausius aspektus: disponavimo narkotinėmis medžiagomis tikslo nustatymo problemas; Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 54 str. 3 dalies taikymą ir disponavimo nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų savo reikmėms dekriminalizavimą.

Taikant aprašomąją ir sisteminę analizę, analitinę kritinį, loginį ir lyginamąjį metodus, atskiras dėmesys skiriamas su narkotikų vartojimu susijusio nusikalstamo elgesio teorinių aspektų aptarimui, nagrinėjamos latentinio nusikalstamumo prielaidos ir nusikalstamo elgesio bei latentiško santykis. Darbe analizuojami Lietuvos registruoto ir latentinio nusikalstamumo, susijusio su disponavimu narkotinėmis medžiagomis, statistiniai duomenys, atskleidžiant šių nusikalstamų veikų latentiško mastą. Pabaigoje atkreipiamas dėmesys į nusikalstamo elgesio, susijusio su narkotikų vartojimu, aktualijas Lietuvoje, aptariant teismų praktikoje kylančius probleminius aspektus bei dekriminalizavimo aspektus.

SUMMARY

Latent and registered criminal behaviour related to the use of illegal drugs in Lithuania

Justina Palukaitytė

The master's thesis analyses the theoretical and practical assumptions of latent and registered criminal behaviour related to the use of illegal drugs in Lithuania. The topic of latent and registered behaviour related to the use of illegal drugs is very broad, therefore, in this work, it was chosen to evaluate only the most relevant aspects for Lithuania now: problems of determining the purpose of possession of narcotic substances; Article 54 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Application of Part 3 and decriminalization of possession of a small amount of narcotic or psychotropic substances for personal use.

Using descriptive and systematic analysis, analytical critical, logical, and comparative methods, separate attention is paid to the discussion of the theoretical aspects of criminal behaviour related to drug use, the relationship between the assumption of latent criminality and criminal behaviour and latency is discussed. The work analyses the statistical data of Lithuanian registered and latent crime related to the possession of narcotic substances, revealing the extent of the latency of these criminal acts. At the end, attention is drawn to the current issues of criminal behaviour related to drug use in Lithuania, discussing the problematic aspects arising in judicial practice and aspects of decriminalization.